

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

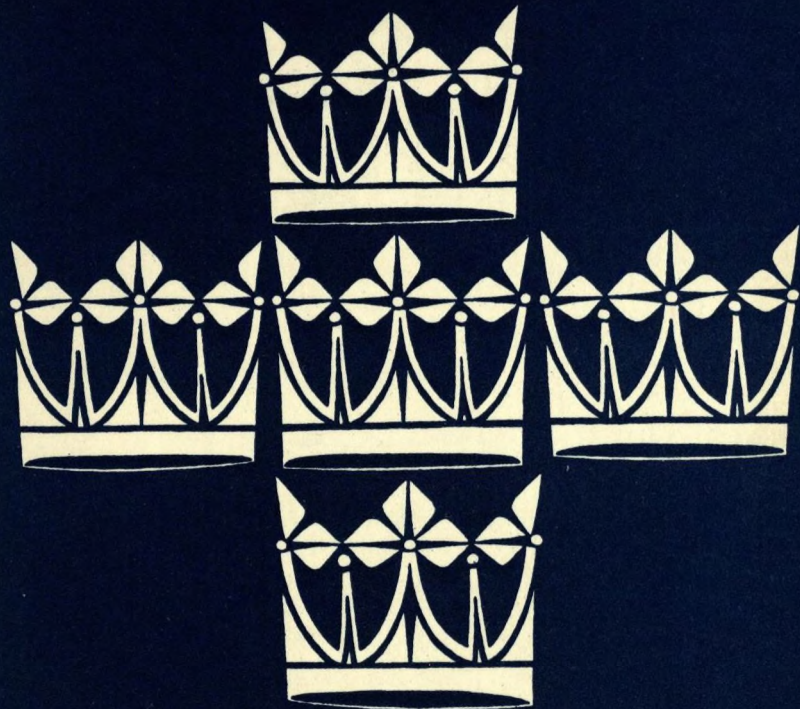
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Nya kommunvapen i Sverige, Norge, Finland och Danmark	105
Per Hougaard: Nogle nyantagne kirurgiske foreningsmærker	114
Navn efter våben, af Sven Tito Achen	117
Knud Prange: Hvad er et våben? eller hvordan er vores forhold til heraldikken?	118
Fra finske bomærker til ostindisk vapenporstlin Ti nye bøger om heraldiske emner	131
Hans Konow: Nye våbener til den Kgl. Danske Marine	139
Hans Krag: Om nogen Brun-våbener	142
»Generalen og hans frue...«	146
Fund og funderinger: Et 1300-tals signet og Tordenskiolds første våben	147
Varia: Svenskt biskopsvapen, Nationalfugle m. m.	149

HERALDISK TIDSSKRIFT

udgives af *Societas Heraldica Scandinavica*, hvis medlemmer modtager det gratis. Der udkommer to numre årligt, i oktober og i marts; nærværende nummer er udsendt i marts 1966. Abonnement uden medlemskab eksisterer ikke. Medlemskab koster pr. år:

Danmark: Dkr. 25, postgiro 1123 74.

Finland: Fmk. 12.50, postgiro 112 019.

Island: Dkr. 25.

Norge: Nkr. 25, postgiro 993 30.

Sverige: Skr. 20, postgiro 7 43 35.

Udlandet: Dkr. 25.

Betaling én gang for alle (kun for personer): det 10-dobbelte.

Redaktør:

Redaktør Sven Tito Achen, Kong Georgsvej 52, 5. sal, København F

Redaktionsudvalg:

Kgl. ordenshistoriograf, dr. phil. Albert Fabritius, Emiliegade 6, København V

Forfatteren Hans Krag, Alo, Kristiansand S, Norge

Kontorschef Gustaf von Numers, Topeliusgatan 9 A, Helsingfors-Tölö, Finland

Stadsarkitekt Hans Schlyter, Norrlidsgatan 13, Sundsvall, Sverige

Amtsrådssekretær, cand. jur. Ernst Verwohlt, Strandengen 4, Roskilde, Danmark

Skrivende medarbejdere i dette nummer:

Stud. mag. Hans Christian Bjerg, Bogtrykkervej 18, København NV

Sokneprest Paulus Holm, Kråkerøy, Fredrikstad, Norge

Tandlæge Per Hougaard, Bjelkes Allé 7, 2. sal, København N

Grosserer Hans Konow, Guldsternevej 12, København NV

Arkivar, mag. art. Knud Prange, Ingemannsvej 11, Viborg, Danmark

Fil. stud. Leif Pålsson, Förtroligheten 4, Göteborg S, Sverige

Reklamchef Jan Raneke, Vallgatan 3, Lomma, Sverige

Statsheraldikern, Kammarherre C. G. U. Scheffer, Riksarkivet, Heraldiska Sektionen, Munkbron 11, Stockholm C

Dr. Herbert Spruth, 1 Berlin-Dahlem 33, Ladenbergstrasse 1, Tyskland

Häradshövding Bo Tennberg, Storgatan 18, Jakobstad, Finland

Tidsskriftets ekspedition:

Dr. h. c. Ole Rostock, Sigmundsvej 8, Bagsværd, Danmark

Nya kommunvapen i Norden

Sverige

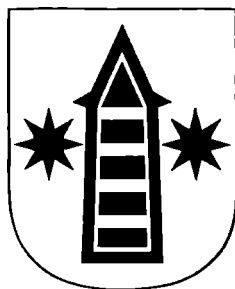
FÖLJANDE fyra vapen för de svenska landskommunerna Österfärnebo, Tåsjö, Gideå och Bergsjö, alla i Norrland, har utarbetats och ritats av stadsarkitekten *Hans Schlyter*, Sundsvall.

Österfärnebo kommun i Gästrikland. »I fält av silver ett rött sakramentskåp med dörrbeslag av guld mellan två åttauddiga röda stjärnor.» Vapenbilden är utan nämnvärd bearbetning hämtad från det äldre av två olika existerande sigill för Färnebo socken. De båda sigillbilderna är exempel på en intressant och stundom iakttagen emblematisk företeelse; de företer nämligen en påtaglig likhet inbördes men föreställer likväl helt olika ting.

Den yngre sigillbilden som är lätt att tolka visar ett på en uppskjutande kulle stående och med spetsig huv försett torn mellan två femuddiga stjärnor. Sigillet härrör från 1800-talet. Det äldre sigillet vilket som sagt liknar det yngre visar mellan två åttauddiga stjärnor ett föremål erinrande om en hög, uppåt avsmalnande husgavel med spetsigt sadeltak. Det har kunnat konstateras att detta äldre sigill varit i bruk sedan åtminstone 1682 och fram till 1800-talets början.

Vid vapenförslagets uppgörande ägde författaren kännedom endast om

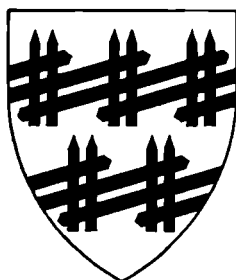
det äldre sigillet och sålunda inte om den rådande torntraditionen. Under försöken att tolka den äldre sigillbilden uttalades av författarens hustru den förmodan att huvudemblemet trots sin likhet med en byggnad föreställde något från medeltiden härrörande kyrkligt inventarium, exempelvis ett altarskåp eller sakramentskåp. Ett studium av den kände rese-skildraren Abraham Hülphers' 1793

utgivna arbete Gestrikland visade sig ge visst stöd för denna förmodan. Hülphers uppger visserligen att Färnebo sockensigill visar »et Torn emellan 2:ne Stjerner» men tillägger i en fotnot: »Kan hända et sådant Helgedoms skåp hvaruti något Helgons bild under påfwe-tiden bars i Procession.» Vid författarens därpå följande samråd med chefen för Statens historiska museums medeltidsavdelning förste antikvarien Monica Rybeck erhöles en auktoritativ tydning av den äldre

Gideå.

Tåsjö.

Bergsjö.

sigillbilden, innebärande att denna uppenbarligen inte föreställde ett torn men med största sannolikhet ett sakramentskåp.

Tinkturvalet silver-rött-guld har grundats på den uppfattningen att skåpets beslagning bör vara metall och att övriga tinkturer bör väljas bland de liturgiska färgerna.

Fastställt av Kungl. Maj:t den 14 maj 1965.

Gideå kommun i Angermanland. »I fält av silver en sig stegrande röd häst.» Traditionell emblemantik, vare sig i form av gamla sigillbilder eller annat, saknas. Vapnet är därför helt nyskapat. Den valda bilden har avsetts att motsvara ett önskemål hos kommunstyrelsen att kommunens emblem skall utgöra en symbol för bygdens två huvudnäringar skogsbruk och jordbruk. Det har ansetts heraldiskt nödvändigt att hästens ställning är bestämd i vapenbeskrivningen. Ställningen har vid vapnets komponerande tänkts motsvara inledningen till ett hopp, vad som med en rytterterm kallas avsprång. Då emellertid ställningen liknar vad som med en vanlig heraldisk term kallas »sig stegrande» har på inrådan av statsheraldikern valts detta senare uttryck. — Antaget av kommunalfullmäktige den 28 maj 1965. Enär kommunen räknar med

att om några få år förenas med vissa grannkommuner och Örnsköldsviks stad till en större kommunal enhet har man avstått från att begära Kungl. Maj:ts fastställelse av vapnet.

Tåsjö kommun i Angermanland. »I fält av guld två bjälkvis genomgående röda gärdesgårdar.» Tåsjö upptar nordvästra hörnet av Angermanland och gränsar alltså till Jämtland och Lappland. Genom belägenheten i förhållande till Jämtland utgjorde tåsjöbygden fram till 1645 gränsmark mot den dansk-norska kronans valde. Traditionell emblemantik saknas. Vapnet är nyskapat. Det anspelar på den normala innebörden av förleden *tå-* i ortnamnet, ett dialektord med betydelsen »bygata, smal väg mellan gärdesgårdar» (J. E. Rietz). Vapnets valda konstruktion med två bjälkvis arrangerade element må kunna erinra om ett på vissa norska 1500-talsmynt förekommande furstevapen, nämligen huset Oldenburgs. Denna tankelek har påverkat författarens tinkturval. Fastställt av Kungl. Maj:t 26 juli 1965.

Bergsjö kommun i Hälsingland. Vapnet har antagits av kommunalfullmäktige 1965; dess officiella beskrivning kommer att definitivt formuleras vid avslutandet av den i början av 1966 ännu pågående fastställelseprövningen. Det visar i fält av guld en

svart stående man i rustning och sluten hjälm med fällt visir, hållande i dextra handen ett kroksvärd med spetsen uppåt och stödande sinistra handen mot höften. Motivet är hämtat från det yngre av två kända sigill för Bergsjö socken, nyttjat sedan åtminstone mitten av 1700-talet. Ett äldre sockensigill, från 1600-talet, upp-tar som märke endast sockennamnets begynnelsesbokstav. Det yngre sigillet visar en bredbent stående man, sedd snett framifrån vänster och med huvudet i profil mot dexter, iförd hel rustning och hållande till dexter om sig ett uppåtriktat kroksvärd. Någon förklaring till att Bergsjö socken på 1700-talet valt att ersätta sitt flärdfria bokstavsmärke med denna martialiska bild har det ännu ej varit möjligt att finna.

Vapnets komponerande har innefattat det heraldiskt intressanta problem som består i att av en mänsklig gestalt söka med i princip samma metoder som den klassiska heraldiken har tillämpat i fråga om djur åstadkomma ett på sköldytan väl fördelat märke i stället för att blott och bart framställa ett porträtt i helfigur. De valda tinkturerna äro landskapsvapnets ehuru motsatta; svart har dock valts mest för att ge tyngd och allvar åt figuren.

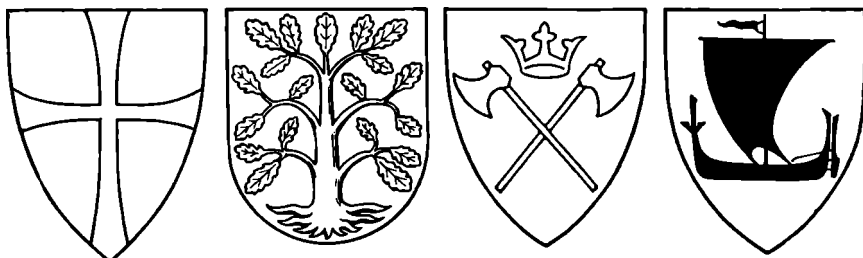
H. S—r

Norge

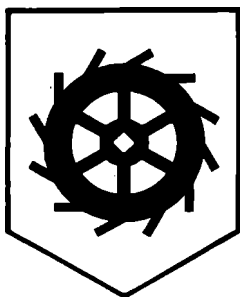
Nord-Trøndelag fylke. «På sølv bunn et utbøyd gull kors». Fylkesflagg: «På hvit bunn et utbøyd gult kors». Motivet er foreslått av førstearkivar Hallvard Trættestad, som har tatt sitt utgangspunkt i Snorre Sturlassons beskrivelse i Heimskringla av Olav den helliges skjold under slaget på Stiklestad: «et hvitt skjold hvorpå det hellige kors var lagt med gull». Vedtatt av Nord-Trøndelag fylkesting 13. juni 1956 og fastsatt ved Kronprinsregjeringens resolusjon 8. mars 1957. Tegnet av Hallvard Trættestad.

Vest-Agder fylke. «På grønn bunn en gull eik». Fylkesflagg: «På grønn bunn en gul eik». I forslag av 1930 fra Norges Bondelags Fylkesmerkenavnud for Vest-Agder oppført to alternativ: hummer og eik. På Norges Bondelags fylkesfane bruktes fra 1930 det annet av disse to forslag, og Vest-Agder fylke valgte da dette i fylkestingets møte 11. april 1953. Fastsatt ved kongelig resolusjon av 12. desember 1958. Tegnet av Hallvard Trættestad.

Hordaland fylke. «På raud botn to krosslagde gulløkser med gullkrone over». Fylkesflagg: «På raud botn to krosslagde gule økser med gul krone over». Som fylkesvåpen har man her

De fire fylkesvåpen, for Nord-Trøndelag fylke, Vest-Agder fylke, Hordaland fylke, og Nordland fylke.

Lørenskog.

valgt samme merke som gildeseglet for St. Olavsbrødrenes gilde på Onarheim i Tysnes. Dette ble brukt ved hyldningsmøtet på Båhus 17. juli 1344, og merket har således alder og «historie-sus» over seg. Vedtatt av Hordalands fylkesting 31. mai 1949 og fastsatt ved kongelig resolusjon 1. desember 1961. Tegnet av kunstmaler Magnus Hardeland.

Nordland fylke. «På gull bunn en svart nordlandsbåt med mast og råseil». Fylkesflagg: «På gul bunn en svart nordlandsbåt med mast og råseil». I vikingtiden kalte man Norge «Landet med de svarte skipene» fordi skipene var tjærebredde. Det var også nordlandsbåten i senere tid. Ved å velge som motiv en svart nordlandsbåt i stilisert utforming som kommer vikingskipet meget nær, har man fått frem en forbindelse mellom gammel og nyere tid og fått antydning det lange perspektiv i fylkets historie. Vedtatt av Nordland fylkesting 5. desember 1963 og fastsatt ved Kronprinsregentens resolusjon 15. januar 1965. Tegnet av Hallvard Trættemberg.

Lørenskog kommune i Akershus fylke. «På gull bunn et rødt vasshjul». Kommuneflagg: «På gul bunn et rødt vasshjul». I gammel tid utviklet tømmerdrift og sagbruksvirksomhet seg til en hovednæring for Lørenskog, og i

denne sammenheng var sagene, med vasshjulet som drivkraft, det primære. På denne bakgrunn ble vasshjulet valgt som motiv, men det kan også stå for en moderne forstadskommune med sterk industrireiseing. «Vasshjul» skal oppfattes som synonymt med det vanlige heraldiske uttrykk «møllehjul» (*Mühlrad, roue de moulin*). At det ikke har den tradisjonelle utforming med rettstilte hjulskovler, men et forholdsvis naturtro utseende med skrånstilte skovler gjør det ikke mindre heraldisk korrekt. Vedtatt av Lørenskog kommunestyre 20. oktober 1955 og fastsatt ved kongelig resolusjon 26. juli 1957. Tegnet av kirkekunstner Carsten Lien. *Paulus Holm*

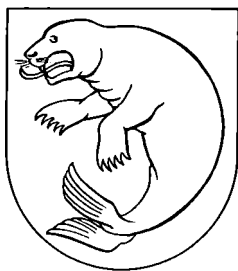
Finland

I Finland har inrikesministeriet under senere hälften av år 1962 och förra hälften av år 1963 fastställt följande kommunvapen. Kommunerna är alla landskommuner med undantag av Forssa, som är en köping.

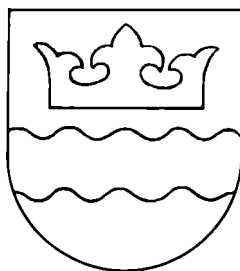
Bergö i Vasalän: I rött fält en säl av guld med ryggen bågförmigt krökt åt vänster. Bergö är en skärgårdskommun, för vilken sälen är ett synnerligen lämpligt vapendjur, i all synnerhet som den icke tidigare använts i våra kommunvapen. Komponerat av Gustaf von Numers.

Soini i Vasalän: I rött fält en sänkt, medelst vågskuror bildad bjälke och däröver en krona, allt av guld. Då orten tidigare kallats *Kungsåby*, eller på finska *Kuninkaanjoki* (= Kungså), är vapnet talande. Komponerat av Kaj Kajander.

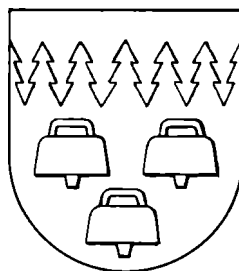
Puolanka (svensk form *Puolanko*) i Uleåborgslän: I svart fält tre koskäl-

Bergö.

Soini.

Puolanka.

lor ställda 2 och 1 samt ovanför dem en medelst en granskura bildad ginstam, allt av guld. Koskällorna, en bild som icke tidigare använts i finländsk kommunalheraldik, har tagits i vapnet för att beteckna lanthushållning, medan granskuran står för forna tiders betesgång och för skogsbruk. Granskuran, varom ju tidigare skrivits en hel del i denna tidskrift, är av den nyare typen. Vapnet har komponerats av Aake Kaarnamaa.

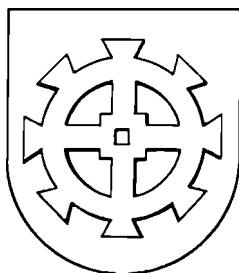
Forssa i Tavastehus län: I blått fält ett vattenhjul av silver. Köpingen förde tidigare ett av statsrådet den 9 maj 1947 (före lagen om kommunvapen trädde i kraft vid ingången av år 1949) fastställt vapen, varom stadgades »att i Forssa köpings vapen den av en vågskura delade skölden, i övre silver fält upptager den röda namnbokstaven F och ovanför skuran tre blå våglinjer, i nedre blått fält ett silver vattenhjul.» Köpingens nya va-

pen är en förbättring av det gamla. Komponerat av Olof Eriksson.

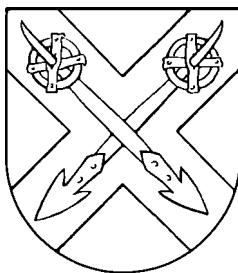
Anttola i S:t Michels län: I fält av guld ett svart Andreaskors belagt med två korslagda skidspjut av guld med trissorna uppåt. Vapnet syftar på landskapet Savolax' redan under konung Gustav Vasas tid kända skidlöpartrupper samt ortens forna björnjägare och nutida framstående skidlöpare. Komponerat av Gustaf von Numers.

Savonranta i S:t Michels län: I svart fält en medelst en vågskura bildad ginpost och en spänd båge, allt av guld. »Savo» är det finska namnet på landskapet Savolax, vars vapenbild är en spänd båge samt färger guld och svart. Då »ranta» betyder strand och anges av vågskuran, är vapnet talande. Komponerat av Olof Eriksson.

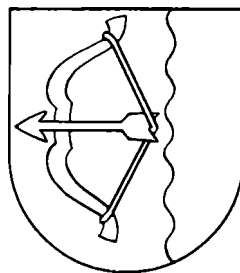
Pomarkku (svenska *Påmark*) i Abo och Björneborgs län: I fält av guld en

Forssa.

Anttola.

Savonranta.

blå ginstam bildad av en sågskura med fem uppåtriktade tänder. Skurans uppåtriktade fem tänder representerar de fem hemman, ur vilka kommunens bebyggelse uppstått. Därför har även tändernas antal nämnts i blasoneringen. Komponerat av Gustaf von Numers.

Västanfjärd i Abo och Björneborgs län: I rött fält en störtad sparre ovan åtföljd av en skeppsklocka, båda av guld. Västanfjärd är en kustkommun, vilket anges av skeppsklockan, som står för kustfart. Den störtade sparren bildar begynnelsebokstaven i kommunens namn. Komponerat av Gustaf von Numers.

Alastaro i Abo och Björneborgs län: I svart fält två stolpvis ställda, mot varandra vända eldstäl mellan två klöverblad, allt av guld. Vapnet bygger på kommunens tidigare och nuvarande näringsliv i det eldstålen syftar på den tändsticksfabrik, som tidigare funnits på orten, medan klöverbladen anger, att jordbruk numera är kommunens huvudnäring. Komponerat av Pentti Vakkamaa.

Karleby (finska *Kaarlela*) i Vasa län: I blått fält en upprest mård av silver med bevärning av guld och däröver tre bjälkvis ordnade kronor av guld. Vapnet återgår på ett gammalt sockensigill från 1600-talet. I det fanns under kronorna ett oidentifierbart djur, som i vapnet återgetts med landskapet Österbottens tidigare vapendjур, mården. Komponerat av Gustaf von Numers.

Karkku i Abo och Björneborgs län: I blått fält ett hjulkors av guld vars omkrets bildats medelst en korskura. Kommunen har antagit vapnet för att hedra sin medeltida stenkyrka. Komponerat av Lauri Ahlgren.

Lokalahti i Abo och Björneborgs län: Skölden delad av rött, vari en

flygande mås av silver med svarta fötter, och silver, vari ett genomgående rött nät. Lokalahti är en kustkommun, vilket ju även återges av vapnet. Komponerat av Ahti Hammar.

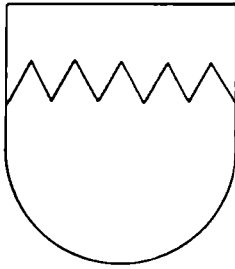
Petäjavesi i Mellersta Finlands län: I fält av silver ovanför en av en vågskura bildad röd stam en svart fura. Vapnet är talande ty »petäjä» betyder *fura* och »vesi» *vatten* eller *sjö*. Komponerat av Olof Eriksson.

Kivijärvi i Mellersta Finlands län: I fält av silver en svart tupp med röd bevärning stående på en svävande, nedtill medelst en vågskura bildad, röd bjälke. Enligt sägnen bestämde sockenborna platsen för sin kyrka sålunda, att de lät en svart tupp segla ut på sjön Kivijärvi på en spåna. Där spånan med tuppen flöt i land bygdes sedan kyrkan. Komponerat av Gustaf von Numers.

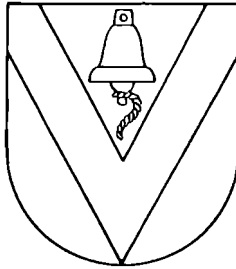
Muuruvesi i Kuopio län: I grönt fält två bjälkvis utskjutande spetsar till flottningshakar (båtshakar) av silver. Sköldens gröna fält hänvisar till jordbruk och flottningshakarna till skogsbruk, traktens två förnämsta näringsfång. Komponerat av Kaj Kajander.

Puumala i S:t Michels län: I svart fält tre stolpvis bredvid varandra ställda strålar av silver, var och en belagd med en svart brinnande granat. Mot slutet av den svenska tiden i Finland var Puumala gränstrakt och då platsen samtidigt var en port till de övre delarna av Saimens sjösystem, har där stått strider mellan svenska och ryska trupper. Detta återges av vapnet. Komponerat av Tapio Vallioja.

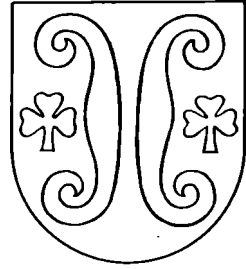
Kiuruvesi i Kuopio län: I svart fält en lärka av guld med utbredda vingar nedtill åtföljd av tre sjöblad av silver ställda 2 och 1. Vapnet är talande, ty »kiuru» betyder *lärka* och »vesi», som ovan redan sagts, *sjö* eller *vatten*. Det-

Pomarkku.

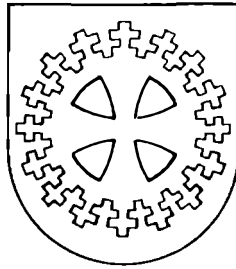
Västanfjärd.

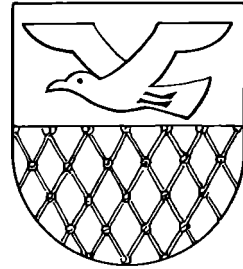
Alastaro.

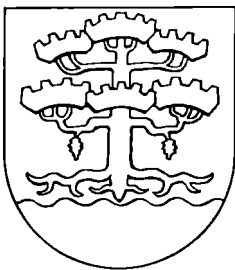
Karleby.

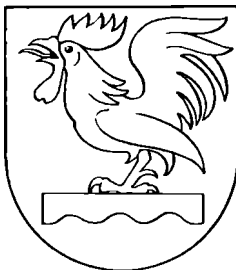
Karkku.

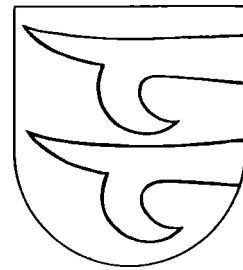
Lokalahti.

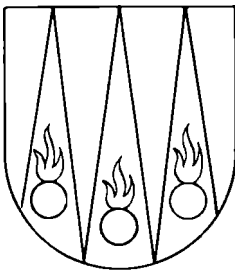
Petäjävesi.

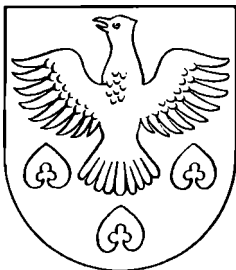
Kivijärvi.

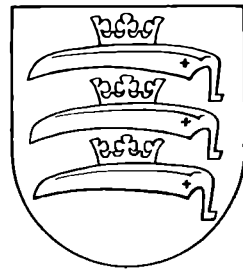
Muuruvesi.

Puumala.

Kiuruvesi.

Vahto.

ta senare har dock återgetts med sjöblad istället för den vanligare vågskuran. Komponerat av Tapio Valioja.

Vahto i Abo och Björneborgs län: I rött fält tre bjälkvis i stolpe ställda krönta lieblad, allt av guld. Vapnet har härletts därur, att i Vahto tidigare fanns kronoallmänningar, vilka användes för gemensam slätter. Komponerat av Olof Eriksson.

De ovannämnda vapnen har fastställts, de för Bergö, Soini, Puolanka och Forssa den 29 augusti, det för Anttola den 1 november och de för Savonranta, Pomarkku och Västanfjärd den 18 december 1962 samt det för Alastaro den 7 januari, de för Karleby, Karkku, Lokalahti och Petäjvesi den 12 februari, de för Kivijärvi, Muuruvesi och Puumala den 18 april samt de för Kiuruvesi och Vahto den 7 juni 1963.

De teckningar, som åtfölja denna artikel, har utförts av Olof Eriksson.

B. T.

Danmark

Siden oversigten i Heraldisk Tidsskrift nr. 11 p. 45, marts 1965, har i hvert fald yderligere seks danske kommuner begyndt at føre våben. Ølgod Kommunes er udarbejdet af Heraldisk Institut (Himmerlandsvej 22, København

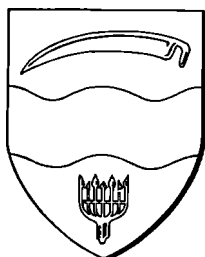
F), dvs. komponeret af *Grunddal Sjalung* og tegnet af *Franz Sedivy*. Øsby og Assing våbener og formodentlig også Dalum m. fl. er udarbejdet af Statens Heraldiske Konsulent, *Paul Warming*. Alle seks er godkendt af Indenrigsministeriet.

Øsby Kommune, Haderslev Amt. I rødt felt en af bølgeskurer dannet bjælke mellem et leblad og et ålejern, alt sølv. — Lebladet står for kommunens landbrug, ålejernet for dens fiskeri, og »strømmen« for sundet mellem Arø og fastlandet.

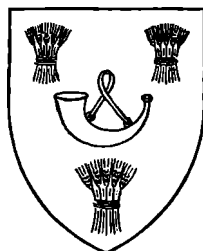
Skibby Kommune, Frederiksborg Amt. I rødt felt et jagthorn mellem tre neg, alt guld. — Hornet er taget fra Horns Herreds segl, kendt fra 1584. Negene anskueliggør en landbrugskommune.

Dalum Kommune, Odense Amtsrådskreds. I rødt felt en af bølgeskurer dannet sinister skråbjælke, sølv, mellem en alterkalk og et vandmøllehjul, begge af guld. — Strømmen står for Odense A, som løber igennem kommunen, alterkalken for det gamle Dalum Kloster, og vandmøllehjulet for dettes mølleanlæg og deraf udviklede industrier, især Dalum Papirfabrik.

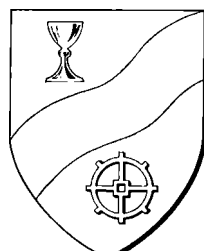
Ølgod Kommune, Ribe Amt. I grønt felt en guld ring mellem tre udadvendte kløverblade, sølv. — I Hjedding, i kommunen, oprettedes i 1882 Danmarks første andelsmejeri, symbo-

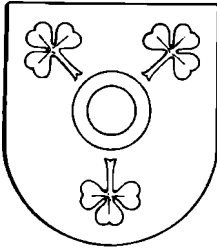
Øsby.

Skibby.

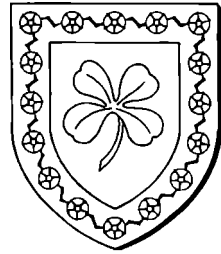
Dalum.

Ølgod.

Assing.

Vallø.

liseret ved »smørringen« og kløverbladene i det grønne.

Assing Kommune, Ringkøbing Amt. I sort felt et sølv vædderhoved, set forfra. — Den sorte baggrund betegner det gamle hedesogn, den mørke lyng; vædderhovedet står for tidligere tiders fåreavl, videreført i nutidens tekstilindustri.

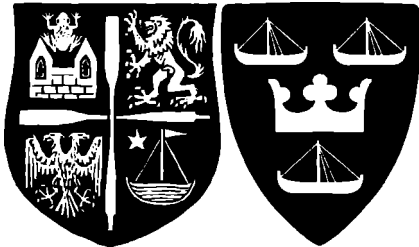
Vallø Kommune, Præstø Amt. I sølv felt et grønt firkløverblad; det hele inden for en rød bort med sølv roser. — Firkløveren står for de fire tidligere kommuner som 1/4 1962 blev slået sammen til den nuværende stor-kommune. Kransen af roser repræsenterer Mette Rosenkrantz, som i 1500-tallet opførte Vallø Slot.

Samtidig med at disse seks kommuner er trådt ind i de våbensførendes række, har *Holbæk Amtskommune* kasseret sit gamle våben og taget sig et nyt.

I 1935 fremlagde *P. B. Grandjean* forslag til våbener for samtlige det egentlige Danmarks 25 amter. I løbet af otte år blev 10 af disse vedtaget, deriblandt Holbæk Amts i 1936, bekræftet ved kgl. resolution 1938. Om sine forslag skrev Grandjean selv, at de skulle vise »noget ganske særligt bemærkelsesværdigt for hvert amts vedkommende, historisk, topografisk eller

erhvervsmæssigt«, men det var »selvsagt umuligt at få alt med«. I Holbæk Amts tilfælde gjorde han dog hvad han kunne (se illustrationen til venstre):

I sort felt viser våbenet, i guld, syv forskellige mærker, taget fra seglene for de herreder, som amtet omfatter: Merløse Herreds tvilling-kirketårne, Tuse Herreds tudse, Samsø Herreds to årer, Løve Herreds løve, Ars Herreds dobbeltørn, Skippinge Herreds skib, og Ods Herreds stjerne.

I maj 1965 godkendte Indenrigsministeriet et nyt våben for Holbæk Amtskommune (til højre): I sort felt en åben krone mellem tre skibe af vikingetype, alt af guld. Det nye våben skal anskueliggøre middelalderens kongehyldinger på Isøre Ting, hvortil man kom sejlene fra hele riget.

S. T. A.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Nogle nyantagne kirurgiske foreningsmærker

Af Per Hougaard

EN FØLGE af den voldsomme udvikling inden for lægevidenskaben er udsondringen af et stadig stigende antal specialer, hvis dyrkere bl. a. gennem dannelsen af faglige sammenslutninger og afholdelse af internationale kongresser søger at opnå de bedst mulige resultater inden for området.

I sommeren 1962 afholdtes i London den første internationale konference i oral kirurgi. Et af dens betydeligste resultater var stiftelsen af *the British Association of Oral Surgeons*. Oprettelsen, der skete på kongressens sidste dag (4/7), stadfæstedes ved, at den nyudnævnte formand fik overrakt et pragtfuldt emaillet *presidential badge* visende organisations våben.

Englænderne havde nemlig forbedret begivenheden grundigt, idet der allerede 13/6 var udstedt et lovformeligt våbenpatent underskrevet af Sir

1. Våbenet for den britiske sammenslutning af kæbekirurger. Beskrivelse: *San guine on a pale indented argent, between an Opinicus rampant contournée and an Eagle wings elevated and adorsed or, a Rod of Aesculapius proper. — Crest: Two Fleams adorsed or interlaced in fess of a Serpent nowed vert.*

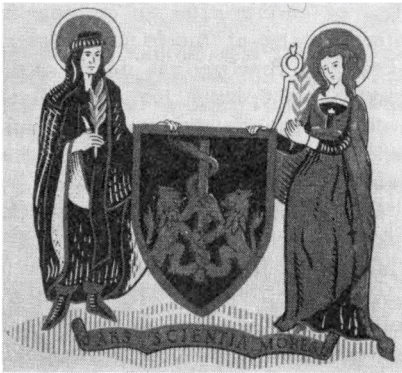
Anthony Wagner (Garter Principal King of Arms), Sir John Heaton-Armstrong (Clarenceux King of Arms) og John Toppins, Esq. (Norroy and Ulster King of Arms).

Lige så karakteristisk indledes det af foreningen udgivne tidsskrift med en artikel om våbenet¹⁾, og årgangens eneste farvetavle bruges til en glimrende gengivelse af ovennævnte patent — så tydelig at hvert et ord kan læses. Det kan man kalde levende heraldik!

Våbenet (figur 1) kan beskrives: I blodrødt en hvid takket pæl belagt med en naturligt farvet Æskulapstav og ledsaget dexter af en mod midten vendt opinicus, sinister af en stående ørn med hævede vinger, begge guld. På hjelmen to med en grøn slange sammenbundne gyldne snepertjern. Valgsprog: *Scientia in unitate* (Kundskab gennem enighed).

Hele denne komposition er nøje gennemtænkt — således har man med overlæg valgt den sjældne tinktur *sanguine*, »blodfarvet«, som bundfarve for at understrege våbenets kirurgiske symbolik.

Mund- og kæbekirurgien er et område, hvor læger og tandlæger samarbejder, og følgelig indeholder skjoldet symboler for begge parter. Fabelvæsenet opinicus (nærmest en grif, men med løveforben og kort hale) er således hjelmtegn for *the Worshipful Company of Barber-Surgeons* (1569). I modsætning til, hvad Djørup meddeler²⁾ betegner Fox-Davies³⁾ opinicus som "*seldom met with in armory*"; som eksempel anfører han bl. a. våbenet for Sir Frederick Treves, Bart., der var læge for det engelske konge-

2. Den engelske tandlægeforenings våben (fra 1930); skjoldholderne er St: Cosmas og St:a Apollonia (Fra festprogrammet ved foreningens 70 års jubilæum 1954).

hus. Også åreladejernerne er typiske kirurgiske attributter (findes også hos *the Barber-Surgeons* og i Treves-våbenet). Herhjemme forekommer et snepertjern i de Helsingørske barberers segl fra 1603.⁴⁾

Men hvor kommer tandlægerne ind i billedet? Ja, hvis man betragter våbenet for *the British Dental Association* (figur 2), kan der næppe være megen tvivl om, at det nye våben med hensyn til stavens placering og flankering har hentet inspiration herfra.⁵⁾ Ydermere spiller den takkede pæl (= "indented") på ordet *dental*.

Ørnen er en allusion til *the American Society of Oral Surgeons*, der skænkede præsident-emblemet. Hjelmtegnets som et knob bundne slange er et sindbillede på enighed, men siges tillige, med en ret hårtrukken tankegang, at hentyde til »Russells slange« (= *Vipera russelli Shaw, Daboia*), hvis gift bruges til blodstandsning i kirurgien!

Tre år senere, i dagene 19.–24. juni 1965, afholdtes i København 2. *International Conference on Oral Surgery*, hvis emblem gengives på figur 3. Her

var hændelsesforløbet næsten det samme som på den første kongres, idet stiftelsen af *Skandinaviske Forening af Oral Kirurger* bekendtgjordes ved afslutningen.⁶⁾ Organisationens første formand, professor dr. med. Erik Husted, fik overrakt et presidentbadge, skænket af den internationale forening.

Også i dette tilfælde var den emblemmæssige side af sagen glædeligvis omhyggeligt forberedt, idet præsidenttegnet bærer det i figur 4 viste symbol, der uden at være en kopi ligger nær op ad det engelske – i erkendelse af organisationernes slægtskab. Om dette mærke meddeler foreningens sekretær, dr. odont. Jørgen Rud, velvilligst bl. a. følgende oplysninger⁷⁾: »Emblemet er tegnet af Claus Achton Friis i samråd med mig. Vor idé var, at den runde omkreds – oprindeligt var den oval – skulle repræsentere *cavum oris* (= mundhulen), hvorfor den er rød. Oral kirurgi er jo et speciale, der står på overgang mellem odontologi og medicin. Dette vises ved at anbringe Æskulapstaven mellem takkerne, der ... skulle være tænder. Sådanne takker er anvendt i det bri-

3. Emblem for »2. International Conference in Oral Surgery«. Her er de faglige symboler indbygget ikke i et våben, men i et monogram – idet C'et er udformet som en åben mund! (fra *Tandlægebladet*; nr. 8, 1965, s. 652).

4. Skandinavisk Forening af Oral Kirurgers mærke. Farverne er mørkerødt og guld, med hvid emalje som baggrund for omskriften. Tegnet af Claus Achton Friis.

tiske emblem. For at henvise til det skandinaviske er der anbragt fem kroner. Dette var et vanskeligt problem, da alle de skandinaviske lande jo ikke er kongeriger. Vi kunne imidlertid ikke finde på noget bedre og da symbolerne jo også er anvendt i Heraldisk Selskabs våben, mente vi, det kunne anvendes.«

Skønt tandlægenes kendemærke oftest er *St. Apollonia*, anvender de, som det er vist i det foregående, lejlighedsvis også *Æskulapstaven*. Det bedste eksempel herhjemme turde være *Odontologisk Forenings* mærke: en slange, der slynger sig op ad skaftet på et tandlægespejl. Er det imidlertid berettiget at anvende dette tegn *specielt* i forbindelse med kirurgi og tandlægekunst?

I diskussionen om et segl til Dansk Kirurgisk Selskab taler dr. Djørup om »den lidt for trivielle *Æskulapstav*, der jo er et udpræget medicinsk symbol«. ⁸⁾ Dette er også konklusionen i Oscar Blochs store værk »Om slangen«, hvor det hedder: »Asklepios har en slangestav som symbol, fordi slangen var et meget ansat helbredelsesmiddel«. ⁹⁾ Dette synspunkt anser J. S. Møller imidlertid for »aldeles urime-

ligt« og anfører efter en omhyggelig tilbagevisning af Blochs argumenter: »Det synes rimeligere at antage, at de gamle græske læger har valgt dette symbol, fordi slangen var et sindbillede på Asklepios og i virkeligheden var identisk med lægeguden selv«. ¹⁰⁾

Det er således vanskeligt at tildele noget enkeltområde inden for lægevidenskaben første ret til slangestaven – men netop takket være sin universelle anvendelighed og anvendelse har tegnet mistet det specielle indhold, hovedmotivet i et fagligt symbol gerne skulle udtrykke. Som *kirurgisk* emblem må det skandinaviske foreningsmærke derfor i nogen grad siges at savne prægning; men det må samtidig erkendes, at mærket på baggrund af den skitserede udvikling i kraft af sine æstetiske kvaliteter indtager en værdig plads i denne lille »våbengruppe«.

Noter og henvisninger

- 1) *Walter J. Vercos* (Chester Herald): *The Arms and Crest* (Brit. Journ. Oral Surg. vol. 1, nr. 1; s. 1–2 + tvl.) 1963.
- 2) *Frans Djørup*: Om kirurgiske symboler (Bibl. f. Læger; sept. 1945) s. 260.
- 3) *A. C. Fox-Davies*: *A Complete Guide to Heraldry*. 1954-udg. s. 231, 292, 598.
- 4) *C. Nyrop*: Danske haandværkerlavs segl (Tidsskr. f. Kunstind. 2. ræk. 3. årg. 1897) fig. 49.
P. B. Grandjean: Danske haandværkerlavs segl. 1950; tvl. 2, fig. g.
- 5) *British Dental Journal*; 2. juni, 1930.
- 6) *Tandlægebladet*; 69. årg. s. 726; 1965.
- 7) Personlig meddelelse af 12/10 1965.
- 8) *Frans Djørup*: Om kirurgiske symboler med henblik på et segl til Dansk Kirurgisk Selskab (Dansk Kir. Selsk. 1908–1958) s. 143.
- 9) *Oscar Bloch*: Om slangen, I; 1920; s. 453.
- 10) *J. S. Møller*: Asklepios og hans slangestav. 1961; s. 119.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerseilt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Navn efter våben

Frederik I.s forordning af 1526, som påbød adelen at tage faste slægtsnavne: Hvad stod der egentlig i denne forordning, og hvilken effekt havde den?

Forordningen blev foreslået af kongen og vedtaget af rigsrådet på en herredag, som afholdtes i Odense i de sidste måneder af 1526. Teksten står at læse i Kr. Erslev og W. Møllerup: »Kong Frederik den Førstes danske registranter« 1879, side 347 (her en anelse normaliseret):

»Wii Frederich met Gudts nade Danmarckis, Wendis och Gottis koningk, udvald konningh tiill Norge, hertug i Sleszvigk, Holstenn, Stormern och Ditmerskenn, greffwe udi Oldenborgh och Delmenhorst, biude alle wore kere undersatte, bisper, prelather, riddere, riddermendts mend, kiøpstædts mend, bønder och menige riigens indbyggere, aandelige och werdzlige, at de hereffther . . .«

Efter bestemmelser om en række andre forhold kommer vi til navneforordningen: »Will wii ochsaa, at alle riddermendts mend her udi Danmarcks riige, som icke haffwe stadfeste tiillnaffnn, skulle tage och udwelye thennom stadige tiillnaffnn udi saa maade, at the som føre eens skyoldh og hielm, skulle haffwe eens tiillnaffnn, paa thet at mand udi framtiden kand spørge, huilckenn nogen erligh rittherligh gerning gjør i marckenn eller anderstädts, som udi andre christelige koningeriige sæd er.«

Forordningen er behandlet bl. a. i Historisk Tidsskrift 8. række, 4. bind II, p. 221—34, hvor Anders Thiset giver et »Bidrag til navneskikkens historie«. Som alt hvad Thiset skrev, er denne artikel ikke blot lærd, men også livlig læsning, med lange, underholdende sidespor og uforbeholdne meninger.

I 1526 fandtes der o. 260 danske adelslægter, hvoraf over halvdelen, nemlig o. 154, i forvejen havde faste slægtsnavne; blandt disse kan nævnes Bille, Brahe, Då, Friis, Grubbe, Juel, Kås og Lykke. I den for en anden række slægter førte nogle medlemmer slægtsnavne, andre ikke; det gjaldt f. eks. Bild, Brok, Glob og Gøye.

Ifølge Thiset havde forordningen kun betydning for o. 80 slægter. Af disse valgte 26 at genoptage ældre, delvis mødrene slægtsnavne. Andre antog et inden for slægten karakteristisk fornavn eller et stednavn som fast slægtsnavn. Og endelig kommer vi til den gruppe, som måske interesserer heraldikere mest, nemlig de familier som dannede deres nye slægtsnavn efter deres våben. Det var i alt 36; her er deres navne:

Akeleye, Arenfeldt, Banner, Bielke, Bjørn, Bølle (dvs. Bølge. En af slægtens medlemmer forsøgte sig i stedet med *Våge(n)*), »Vove«, men det fandt ingen efterlignere. Havde slægtens medlemmer kunnet forudse, hvad *Bølle* senere kom til at betyde, var der nok blevet flertal for »Vågen«). *Dalepil, Drefeld, Due, Dyre, Gere* (hvad det nu må betyde), *Gyldenstjerne, Hals, Hjul, Huitfeldt, Hvittensstiern, Lindenov, Løvenbalk, Måneskiold, Mormand, Rodsten, Rosengiedde, Rosenkrantz, Rosenvinge, Rotfeld, Seebled, Seefeld, Sparre* (to slægter), *Stråle, Tornekrands, Ulfeld, Ulfsax, Ulfstand, Vasspyd, Væbner*.

Enkelte slægter rettede sig ikke efter forordningen. Så sent som i 1718 døde en adelig enkefrue, »der ikke vides at have båret andet navn end Inger Knudsdatter, så lidt som et slægtsnavn kendes for nogen af hendes forfædre på fædrene side«.

I øvrigt havde adskillige slægter som var uddøde før 1526, ført faste slægtsnavne — f. eks. Basse, Brostrup, Falk — men hvorvidt nogen af disse havde dannet deres navn efter deres våben, kommer Thiset ikke ind på. Det ville ellers være morsomt at vide.

Også for senere tilkomne adelslægters — og andre slægters — vedkommende ville det være interessant at undersøge, i hvilke tilfælde et eksisterende våben inspirerede til et nyt navn. Et eksempel er Peder Griffenfeld, som utvivlsomt tog dette navn efter den grif hans fader, vinhandler Joachim Schumacher, havde ført i sit signet, og efter hans far sikkert også han selv.

S.T.A.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Hvad er et våben? eller hvordan er vores forhold til heraldikken?

Af Knud Prange

I DET allerførste hefte, der blev udsendt af Heraldisk Tidsskrift, fremlagde Arvid Berghman nogle tanker om problemet: Hvad er et våben¹). Den lille, men interessante afhandling munder ud i følgende definition: »Ett vapen är en idé, utformad i bild i kontrasterande tinkturer efter vissa regler baserade på den medeltida krigarens utrustning och representerande sin ägare genom ärfthlighet eller på annat sätt med viss stabilitet«.

Berghman skriver selv, at han ikke gør krav på at have løst spørgsmålet definitivt, men meningen med artiklen var at fremkalde en diskussion »och därigenom bidra att utreda begreppen«. Denne opfordring til debat blev taget op året efter af Hans Krag — også i Heraldisk Tidsskrift²). Krag indleder med at citere Berghmans definition og fortsætter så: »Det finnes intet her som jeg vil bestride, og knapt noget i Berghmans øvrige anførsler som jeg vil avvike synderlig fra, bortsett fra det ene, at spørgsmålet i det vesentlige skulle være uttømt med den citerede definisjon«. Krag går derefter »litt mer utførlig til verks« og opstiller en række sondringer: det virkelige våben overfor det afbildede våben, det førte overfor det meddelte, det private overfor det offentlige og endelig våbenet som død kopi i modsætning til våbenet i levende kunstnerisk fremstilling. Resultatet af disse sondringer bliver: »at en definisjon i et nøtteskal av hvad et våben er, ikke lar sig gi. Man står her overfor en gjenstand med en århundregammel

og meget varieret historie, hvorfor den til enhver tid må sees på bakgrunn av den omgivende virkelighet«.

Nogle få måneder efter at Krags afhandling forelå trykt, døde Arvid Berghman, og ingen anden har siden ladet sig friste til at deltage i drøftelsen. Måske har man ment, at det ville blive vanskeligt at fremsføre nye fornuftige betragtninger, og det kan der nok være nogen rimelighed i, da der her i hvert fald er blevet fremført to karakteristiske opfattelser. De to debattører har ikke blot forskellige synspunkter, når det gælder spørgsmålet om man i det hele taget kan opstille en definition af, hvad et våben er, men de er nok også udtryk for to forskellige retninger, eller skoler om man vil. Hans Krag nævner et sted tre heraldiske skoler: den historiske, den juridiske og den romantiske, og mon man griber meget fejl, hvis man tager Berghmans synspunkter som udtryk for den juridiske — eller i dette tilfælde snarere systematiske — skole og Krags som udtryk for den historiske? Når den tredje skole ikke har deltaget i debatten, skyldes det sikkert, at romantikerne ikke er særligt interesseret i definitioner. Om der er en sammenhæng mellem dette og den kendsgerning, at ingen dansker hidtil har løftet sin røst, skal jeg lade være usagt! Sikkert er imidlertid, at danske historikere ofte udviser en måske overraskende tilbageholdenhed når der er tale om problemer, der er mere eller mindre filosofiske i deres art.

Man skulle nu vente, at de betragt-

ninger jeg kan fremsføre i sagen ud-sprang af et romantisk syn på forholdene. Det er så langt fra at være til-fældet. Jeg deler næsten fuldt ud Krag's synspunkter, og der er — for at citere ham selv — »knap noget . . . som jeg vil avvike synderlig fra«. Kun kan jeg ikke være helt enig med Krag, når han skriver, at han intet vil be-stride i Berghmans definition. Det er på dette punkt jeg — uden at frem-sføre synderligt nyt — måske kan stille spillets brikker op på en ny måde. Det fører sikkert ikke til større klarhed over hvad et våben er, men det kan muligvis belyse, hvordan vores forhold til heraldikken er. Det skulle glæde mig, om bolden dermed var givet op til en videreførelse af diskussionen. Det er gavnligt, om man med mellem-rum tænker lidt over fagets grund-problemer.

Udgangspunktet må blive Bergh-mans definition. Den er vel gennem-tænkt, den er rimelig og forekommer rent umiddelbart at stemme godt med den almindelige opfattelse af, hvad et våben er. Tilmed er den — hvad langt-fra gælder alle definitioner — ganske nyttig i visse forbindelser. Alligevel er jeg ikke helt glad for denne defini-tion. De indvendinger jeg i det føl-gende skal komme med kan måske synes formalistiske, men jeg tror man gennem en minutiøs granskning af Berghmans synspunkt kan afdække noget principielt.

Våbenet — hedder det — er først og fremmest en »billedé«, tankeindhol-det er det væsentlige, ikke den ud-formning, det har fået. Ordet tanke-indhold får måske læseren til at fore-stille sig noget i retning af våbensym-bolik, men det er øjensynlig ikke Berghmans mening. Som forklarende eksempel berettes det, hvorledes et

medlem af slægten Beck-Friis, ved sy-net af en bestemt afbildning af sin slægts våben, erklærede at våbenet var fejlagtigt, for slægten havde aldrig ført en lilje af den type. Hvilken stil en fransk lilje har, skriver Berghman, er uden betydning for våbenets gyldig-hed, så længe den blot er en fransk lilje. I dette tilfælde er våbenets billed-idé, dets tankeindhold, altså en fransk lilje.

Der kan nok ikke opstå stor uenig-hed herom, men på den anden side er våbenet oprindelig et kendemærke, et tegn der tjener til at identificere en person. Sæt nu at våbenmærket bliver gengivet på en måde eller i en stil, der forandrer dets udseende, så den våbenførende selv ikke kan eller vil genkende og godtage det? I det tilfælde kan man næppe sige, at stilen er uden betydning for våbenets gyl-dighed. Krag kommer ind på det sam-me spørgsmål, idet han sondrer mel-lem det førte våben, d. v. s. det våben ejeren selv bruger eller anvender for eksempel i krig eller på et signet, og så det meddelte våben. Overføres dette på det nys nævnte eksempel vil det sige, at det våben, som slægten anså for fejlagtigt, er det meddelte våben, modsat det våben, som slægten ved at føre, giver gyldighed. Stilen er altså kun uden betydning for så vidt angår våbenets heraldiske gyldighed, og Krag hævder, at fuld gyldighed får våben-fremstillingen først, når den er god-taget og taget i brug af en, som er berettiget til at føre våbenet.

Nu kan man måske hævde, at dette er pindehuggeri og at man altid vil kunne genkende en heraldisk lilje en-ten den nu gengives i gotisk, romansk eller renaissance klædebon. I de tre fortrinlige eksempler Krag gengiver af slægten Ranekes våben, vil man heller ikke have vanskelighed ved at gen-

kende slægtens fugl, men vender man sig fra markens liljer og himlens fugle voxer vanskelighederne unægtelig.

Lad os forestille os en middelalder-slægt, der fører et skib i sit våben. Oprindeligt viser gengivelserne et nok så enkelt fartøj, men efterhånden som skibsbygningskunsten raffineres og udvikles, »moderniserer« slægten sit våben, skibet får for eksempel flere master og udstyres med kanoner — det afgørende er jo tankeindholdet og ikke den udformning det har fået. I 1800-tallet forsynes skibet med skorstene, og en moderne udgave af våbenet viser noget i retning af »Carola« eller en af de mange prinsesse-både. Men slægten fører stadig et skib i sit våben. Heraldikeren vil formentlig ikke være begejstret over en sådan udvikling, og vil man undgå at revidere sin definition af et våben, kan man indvende, at et tilfælde som det skildrede er uheraldisk. Begrundelsen må så være, at det moderniserede skib stilmæssigt (men vel ikke heraldisk?) set er i uoverensstemmelse med sine omgivelser, først og fremmest hjelmen, som hører middelalderen eller renaissance-tiden til.

Heller ikke dét kan dog klare sagen. Længe efter at den yngste heraldiske hjelm var gået ud af aktiv krigstjeneste, er der blevet adlet slægter, der i skjoldet har sat samtidens skibe. Men disse våbener kaldes ikke uheraldiske, og dog kan der være en forskel i skibets og hjelmens »stil« på 100 til 200 år. Det er vanskeligt at komme ud over dette kronologiske problem. Man kunne måske gøre det ved at lade de gamle tønde-, stik- og trallehjelme afløse af moderne stålhelme og gasmasker. Jeg har nok set eksempler herpå, men jeg tror de fleste heraldikere vil være enige om, at tanken ikke er tiltalende.

Til syvende og sidst har problemet sin rod i det ejendommelige forhold, at heraldikken har overlevet sig selv — på sin vis. Men også kun på sin vis, for vanskeligheden er netop, at heraldikken er sprællevende adskillige hundrede år efter at den burde være død, nemlig dengang skjold og hjelm op-hørte med at være virkelige krigsvåben. Man må nok se i øjnene, at i dag er skjoldet en i og for sig vilkårlig ramme om skjoldmærket. Berghman gør opmærksom på, at det ikke er nødvendigt, at disse mærker er anbragt i et skjold: »De tre stiliserede kronorna på den svenska rikstelefonkatalogen äro Sveriges riksvapen, fast de äro helt fristående«. Heller ikke her slipper man dog for undtagelser. Den fremragende danske adelshistoriker Thiset har så rigtigt gjort opmærksom på, at et skjold der er delt af sølv og rødt er slægten Rantzaus våben, men et plankeværk, der er delt af sølv og rødt er og bliver et plankeværk³).

I konsekvens af denne opfattelse af skjoldets rolle og funktion i moderne våbener, må man betragte hjelmen som et fundament for hjelmtegnet. I modsat fald må man enten acceptere helt moderne former for hjelme eller stædigt holde fast ved fortidens udformning af skjold og hjelm, og i dette tilfælde kommer man i strid med Berghmans princip at stilen — udformningen af våbenet — er uden betydning. Dette er vilkårene — som sagens Gunner sagde — og ingen af dem er gode.

Af ovenstående kan man nok drage forskellige konklusioner, men jeg vil først og fremmest mene, at betragtningerne viser, at heraldikere ikke må forfalde til principrytteri. Det er rigtigt at betone våbenets karakter af billedidé, men man må endelig vare sig for at tage mere håndfast på sagen

end man gjorde dengang våbenet brugtes på slagmarken og turneringspladsen. Man kan til tider have en lidt forstemmende anelse om, at for tiden har taget lettere og mere humoristisk på de heraldiske problemer end vi. Tanken om billedidéen er endvidere i høj grad en sandhed med modifikation, nemlig på den måde, at man har ændret, delt og sammenstykket idéer.

Det er en almindelig opfattelse, at slægtsvåbenerne stort set ikke er blevet ændret middelalderen igennem, og at våbenerne kun blev nedarvet gennem mænd. To personer med samme slægtsnavn, men med forskelligt våben regner man for at høre til to forskellige slægter, og Thiset har endda skrevet: »Man vil være tilbøjelig til at formode en fælles oprindelse for alle de slægter, som føre éns våbenmærke, selv om slægtskabsforbindelsen ikke direkte lader sig påvise«⁴).

Denne opfattelse er nok rigtig i det store og hele, men undtagelserne er ikke helt få. Alene det at man inden for samme slægt kan bryde — brisere — et våben er dog en tydelig ændring af mærkets karakter eller billedidé. Lad være at man ændrer våbenet for uægteskabelige linjer, for eksempel således, at Valdemarernes tre leoparder i et hjertestrøet skjold bliver til Sappiættens fem eller otte hjerter. Her er der sket et brud i slægten, og så kan det være rimeligt, at der også er et brud i våbenføringen. Men det er jo også kendt, at en sidelinje af kongeslægten ændrede de oprindelige tre leoparder til to, og en sidelinje af denne sidelinje førte endda kun én leopard i skjoldet. Her er billedidéen til en vis grad — nemlig med hensyn til våbendyrenes antal — blevet underordnet en anden idé, nemlig at markere slægtslinjerne ved brisering. I

visse lande, først og fremmest Skotland, må denne fremgangsmåde siges at være reglen.

Fra middelalderen kender man også eksempler på kombinationer af våbener. De sønderjyske hertuger Valdemar og Erik førte i henholdsvis 1286 og 1309 delte våbener, hvis første felt indeholdt to halve leoparder, altså halvdelen af deres fædrene våben, og hvis andet felt indeholdt deres mødrene våben, henholdsvis Rygens og Sachsens mærker⁵). Også her er der dog tale om en gren af kongeslægten, så man kan måske afvise disse eksempler som noget ganske specielt. Tilsvarende eksempler synes dog at forekomme i den danske adel. Således kan der nok påvises kombinationer af denne art indenfor Hvide-ætten, og en endnu bevaret seglstampe vidner om en ændring af slægten Snubbes våben⁶).

Det er ligeledes kendt, at antallet af delinger og tværdelinger i et våben kan variere indenfor samme slægt. Galen-ætten (en linje af Skjalm Hvides efterkommere) førte i reglen et *fem gange tværdelt* skjold, men Johannes Niensens våben fra 1313 viser *tre bjælker*, det samme våben førte Jakob Sunesen af Møn i 1225 — det er det ældste af de segl vi med sikkerhed kender fra slægten — og hans brodersøn, marsken Johannes Ebbesen, synes endda i 1224 at have ført *tre skråbjælker*⁷). Fra denne slægt nedstammer på mandslinjen den danske slægt Bielke, hvis skjold viser *to bjælker*. Noget tilsvarende gælder for Bille-ættens bekendte våben; *delt, og tre gange tværdelt*. Således føres det allerede i 1350 af Esbern Nielsen Bille og 1356 af hans broder Jon Nielsen. Den sidstnævnte havde imidlertid i 1370 fået et nyt segl, hvor våbenet var *delt og fire gange tværdelt*, og hans farbroder, Bent Bille, havde i

1316 ført et skjold der var delt og fem gange tværdelt⁸). Mange lignende eksempler kunne nævnes, og det vil næppe være muligt at afvise dem alle som fejltagelser fra signetstikkernes side. Tvært imod kan man mene, at dér hvor der er tale om vitterlige og grove fejlgraveringer, som alligevel er blevet benyttede, har vi vidnesbyrd om, at våbenets billedidé har haft en svindende betydning for slægten.

Man kan i disse tilfælde tale om, at et våben »degenererer«, og et sådant eksempel på våbenændring er påvist af Troels Dahlerup i den skarpsindige afhandling: Om de såkaldte Kongstedlund-Bruner⁹). Oprindeligt har slægten ført to vædderhorn, vist på en svagt antydet vædderpande, men siden varierer det: et oxehoved, eventuelt i et delt skjold, et vædderhoved, et delt vædderhoved og et delt skjold med to agern eller blade. Om disse forhold skriver forfatteren: »Om den senmiddelalderlige lavadel har haft sans for heraldik, skal jeg lade være usagt. Men det forekommer mig sandsynligt at henlægge skiftet af skjoldmærke netop til årene omkring reformationen, hvor slægten var godt på vej ud af adelens rækker og derfor næppe har bekymret sig om sådanne finesser. Da så de to brødre Hans og Niels hver for sig genoprettede positionen, har de øjensynligt ikke helt haft rede på slægtens nøjagtige våben, hvilket medfører variationerne.«

Forfaldsheraldik kan man sige, og dermed forklares — eller bortforklares — fænomenet. Sagen er imidlertid, at vi kun kan karakterisere fænomener af denne art som forfald, fordi vi går ud fra, at våbenet burde føres uforandret indenfor samme slægt. Men denne antagelse er jo ikke noget vi får foræret som en åbenbaring. Den skulle gerne bygge på vor iagttagelse af for-

tidens brug af våbenerne, og hertil hører også — for eksempel de Brunske våbenvarianter. Det er let nok at opretholde reglerne, hvis vi hele tiden støder alle afvigelserne til side, men hvis disse afvigelser blot har en vis hyppighed, kan vi ikke vedblive at holde dem udenfor den »rigtige« heraldik. I stedet må man så tage reglerne op til revision.

Det er nemlig heller ikke i alle tilfælde sådan, at variationer i våbenføringen kan kædes sammen med en nedgang i slægtens sociale stilling. I nyere tid har slægten Rodsteen ført fire trappevis stillede mursten, men oprindeligt førte den tre skråstillede ruder eller rektangler skråt fra højre. Denne ændring lyder ikke af stort, men seglene viser at våbenet er undergået en temmelig stor ændring, billedidéen har skiftet karakter. For Rodsteen-ættens vedkommende skyldes ændringen i våbenet ikke en social nedgang, den foregår tværtimod samtidig med at slægten tilkæmper sig en mere fremskudt position. Se illustrationerne til Troels Dahlerups afhandling i Heraldisk Tidsskrift bind 2 nr. 12, side 65 ff, hvor der iøvrigt er flere eksempler på våbener, som gennemgår betydelige forandringer.

Også på dette område leder altså en nærmere betragtning af fortidens våbenføring os til den slutning, at vi skal vogte os for at lade vores syn på tingene binde af mere eller mindre forudfattede meninger. Man må fremdrage hvad fortiden har levnet os af heraldiske kilder, studere dem og derudfra opstille regler og definitioner i så vid en udstrækning det nu lader sig gøre.

*

Så vidt første del af Berghmans definition: »Ett vapen är en idé«. Næste led i definitionen er, at idéen skal

udformes i billede i kontrasterende tinkturer efter visse regler, der er baserede på den middelalderlige krigers udrustning. I sin begrundelse skriver Berghman, at de heraldiske regler aldrig er blevet kodificeret, de er grundet på sædvane og i reglen dikteret af praktiske årsager. Våbenerne er identifikationstegn (igenkänningstecken), derfor blev de anbragt, hvor de kunne ses på størst mulig afstand, først og fremmest på skjoldene. De forenkledes og »belades slutligen med färger, starka, lysande, kontrasterande färger; utan färger inga vapen«. Berghman nævner derefter reglen, at farve ikke må lægges på farve eller metal på metal. Jerusalems våben med guldkors på sølvfelt og den heraldiske skygge i 'Trazegnies' våben afvises som anomalier »som ej skapa någon regel.«

Disse synspunkter falder ganske i tråd med de almindelige systematiske fremstillinger, men de gælder sandelig ikke uden indskrænkning. Våbenerne var ganske vist oprindelig »igenkänningstecken« i felt og turnering, men det vedblev de ikke at være. Allerede ret tidligt blev for eksempel rigsvåbener til symboler, hvor herskeren samlede våbenmærker for de riger og lande han regerede over. Man kan blot tænke på Erik af Pommerns og Christoffer af Bayerns stærkt sammensatte våbener. Her var det bestemt ikke afgørende, at de skulle kunne kendes på størst mulig afstand, og har man kunnet kende dem i nogen afstand, skyldes det i hvert fald kun, at de var så uoverskuelige, at de derved skilte sig ud fra de fleste andre våbener. Udviklingen berørte ikke rigsvåbenerne alene, adelen fulgte ofte trop, ikke mindst højadelen. Ved nyadlinger dannedes tit sammensatte våbener, hvor de enkelte felters mærke havde hver sin symbolske betydning. Noget lignende er

tilfældet ved de kommunale våbener der fastsættes i dag. Ganske vist indskrænker man nu gennemgående mærkernes antal til nogle få, men fyldte med symbolik er de.

Denne drejning i heraldikkens væsen skyldtes, at våbnerne fra at være udendørs foreteelser blev overført til seglene. Her var de stadig kendetegn, idet de repræsenterede den der beseglede, men det var ikke længere nødvendigt, at de skulle kunne kendes på lang afstand. Og man kan tilføje, at det var heller ikke *nødvendigt*, at de havde tinkturer. Den mand der kun brugte sit våben ved besegling kunne i og for sig være ligeglad med hvilke tinkturer våbenet havde, eller om det overhovedet havde nogen. Skikken at angive farver ved skravering stammer nemlig først fra 1600-tallet. Det er givet rigtigt, at de fleste våbener har været forsynet med tinkturer, men det er slet ikke urimeligt at regne med, at nogle af dem aldrig har været tænkt i farver. Vi ved — i hvert fald for Danmarks vedkommende — meget lidt om, hvorvidt middelalderens talrige væbnerslægter har haft anledning til at bruge våbenmærker der var malet på et virkeligt skjold, og i hvert fald taler sandsynligheden for, at adskillige af de bønder, der i middelalderen har ført våben, kun har benyttet dette våben til besegling af dokumenter. Når Berghman derfor hævder: utan färgar inga vapen, må man svare, at vi har mængder af våbener uden farver, i hvert fald uden kendte farver. Kendskabet til adskillige af vore gamle adesslægters heraldik stammer udelukkende fra segl, vi aner derfor intet om farven på disse våbener, og vi ved strengt taget ikke, om de har haft nogen.

Man skal heller ikke tage alt for tungt på de heraldiske regler om for-

deling af metal og farve, ellers kan man i hvert fald komme ud for svare vanskeligheder. Alene det, at mange våbener som nævnt aldrig har været benyttet som kendetegn på lang afstand, gør, at de praktiske grunde, der ligger bag farvereglerne, taber i betydning eller bliver helt illusoriske. Endelig kunne man jo også forestille sig, at en adelsmand af en eller anden grund har foretrukket at se sit våben delt af to farver, i stedet for af farve og metal, selv om hans skjold så blev mindre tydeligt.

Ja, men er nu ikke farvereglerne overholdt i de våbener vi kender? Gennemgående jo, men dog ikke altid. I detaljer har man ofte set stort på reglerne, undertiden har man ligefrem været nødt til det. Det gælder for eksempel ved dyrs bevæbning, det vil sige tænder, næb, kløer, hove, klove og horn. For at bevæbningen kan fremtræde særlig tydeligt og ligesom understreget, har den ofte en anden farve end resten af figuren. Har man nu en sort ørn i sølv felt, kan man enten give bevæbningen en farve, og den kommer derved — i strid med reglerne — til at støde op til farven sort, eller man kan lave den af guld, men så er det galt, at den grænser mod skjoldets sølvbund.

I sådanne tilfælde vil man dog næppe lægge mærke til, at der formelt er sket et brud på farvereglerne. Være er det med skaktavlede figurer. Slægten Panter førte i blå skjold en panter, der var skaktavlet af sølv og rødt. Her kommer rødt og blå til at støde sammen, og det kan ikke nytte at prøve at forsyne våbenet med andre tinkturer, farvereglen bliver uundgåeligt brudt. Det samme gælder alle våbener med skaktavlede figurer. For blot at nævne ét eksempel til kan man tage det skjold, der førtes af slægten

Friis fra Haraldskjær: delt af blå og rødt ved en skråbjælke, der er skaktavlet af sort og sølv. Her vil farven sort endda støde sammen med både den blå og den røde farve. Både for slægterne Friis' og Panters vedkommende drejer det sig om våbener, der stammer fra heraldikkens »gode« tid. Et særligt kompliceret tilfælde er Alsund Jensens våben fra 1346; det viser et skjold, der er fem gange skrådelt fra højre og hvert andet felt er enradskaktavlet.¹⁰⁾

Også andre våbentyper indebærer et nødvendigt brud med reglerne. Det gælder således ethvert tilfælde af kryds- eller korslagte figurer, og det gælder når en figur er lagt over en deling. Et segl fra 1358 viser et tværdelt skjold, hvorover der er lagt en plante med to blade¹¹⁾ og våbenet i Jens Kandes segl fra 1320 er skråt firdelt, hvorpå der er lagt en kande.¹²⁾ Flere våbener i denne gruppe indeholder kun heraldiske delinger og figurer, således Uffe Ovesens skjold 1284: skrådelt fra venstre, derover en skråbjælke fra højre, Johannes Bardsen 1285: tværdelt, derover en pæl, og Peder Nielsen 1357: delt, derover en bjælke.¹³⁾ Listen kunne gøres meget længere, jeg har blot draget nogle våbener frem, som hører til blandt de ældste danske, og som trods deres store simpelhed alle strider mod farvereglerne.

Endelig kan der nævnes endnu en gruppe skjolde, som ikke kan bringes i overensstemmelse med reglerne. Det er våbener, som er for eksempel delt eller tværdelt og hvor et af felterne yderligere er forsynet med heraldiske figurer, således slægten Skeels våben: tværdelt, første felt delt af sølv og rødt, andet felt blå. Et sådant våben føres allerede 1284 af Karl Esbernson.¹⁴⁾ Også her kunne der nævnes mange eksempler, men lad mig blot

anføre et af vore allerældste våbener, Andreas Palnesons fra 1264: tværdelt, første felt delt af tre sparresnit.¹⁵⁾ Til en lignende type hører Falk-ættens skjold: delt ved et gaffelsnit af sølv, guld og blå. Det kendes allerede fra 1344.¹⁶⁾

I intet af disse tilfælde er våbenerne af en sådan karakter, at de kan opfylde de krav, som de klassiske farve-regler opstiller. Derudover kan der også nævnes eksempler på afvigelser som ikke er nødvendige, men som blot er realiteter. Det er dog vanskeligt at argumentere med disse tilfælde, idet man oftest — og tit med rette — kan hævde, at der er tale om forvanskninger, for eksempel ved at våbener har været genstand for en forkert opmaling eller har ændret farve gennem lysets og luftens påvirkning. Her kan der imidlertid være grund til at nævne et våben der har været afbildet i dette tidsskrift, nemlig monsignore Heims. Den vigtigste figur er her en guld løve i sølv felt. S. T. A. der har givet meddelelsen om våbenet skriver, at påstanden om at metal ikke må lægges på metal »modsiges af talrige våbener allerede i middelalderen; f. eks., indeholder de berømte heraldiske værker Zürcher Wappenrolle fra o. 1335—45, altså fra en af heraldikkens bedste perioder, og Konzilienbuch von Konstanz fra 1483 tilsammen over et halvt hundrede våbener, hvori guld og sølv ligger på eller støder op til hinanden«. ¹⁷⁾ Jerusalems guldkors på sølvfelt er åbenbart ikke den anomali, som Berghman ellers mente.

*

Vender vi os nu til tredje og sidste del af definitionen kræves det, at våbenet skal »representera sin ägare genom ärfthlighet eller på annat sätt med viss stabilitet«. I begrundelsen herfor hedder det yderligere, at der

først er tale om et virkeligt våben, når det repræsenterer nogen. Denne tanke om våbenernes arvelighed hænger nøje sammen med den almindelige opfattelse af slægtsvåbenernes uforanderlighed, som jeg har behandlet i det foregående. Argumentationen skal ikke gentages, men der kan føjes endnu to momenter til. Hvis den mand, der som den første i sin slægt antager et våben, ikke efterlader sig arvinger, kan man nødvendigvis ikke kræve arvelighed af våbenet, og der kendes flere eksempler på, at en slægt har skiftet våben, således at det først antagne mærke ikke er blevet nedarvet. Slægten Trolle med det bekendte talende våben førte oprindeligt et tredelt skjold (eller muligvis et smalt gaffelkors). Det kendes fra Birger Knutssons segl fra 1367, men allerede sønnen Birger Birgersson havde 1402 trolden i sit våben.¹⁸⁾

Noget lignende gælder for den danske slægtskreds Frost. I det segl, som marsken Anders Frost benyttede i 1362, ses et tværdelt skjold, men hans fader Esge Frost førte 1331 et våben med tre roser. I dette tilfælde er sagen endda mere kompliceret end som så, idet den nævnte Anders Frost i 1360 førte tre roser i skjoldet. Samme mand har altså benyttet to vidt forskellige våbener, og det har jo sin interesse, når man vil kræve, at våbenet skal repræsentere sin ejer med en vis stabilitet. Fænomenet går iøvrigt igen i en anden gren af Frost-ætten, og Thiset må med undren konstatere, »at en fyldestgørende forklaring savnes ganske«. ¹⁹⁾ Forholdet er iøvrigt ikke ganske enestående. Jeg håber at kunne behandle det i anden forbindelse og skal derfor indskrænke mig til at nævne, at P. B. Grandjean har tre eksempler på svenske riddere, der hver har benyttet to helt forskellige våbe-

ner. I tid strækker eksemplerne sig fra 1292 til 1321, og forskellen i de benyttede våbener illustreres af, at den ene af de tre fører dels et tværdelt skjold, dels et våben med en båd.²⁰⁾

Det værste ved kravet om, at våbenet skal repræsentere nogen og gøre det med en vis stabilitet er næsten, at man bliver i tvivl om, hvad man skal stille op med et våben, der enten er helt ukendt eller hvis ejer er det. Spørgsmålet om stabilitet bliver her umuligt at besvare, og man kan også tvivle på, om man står overfor et »virkeligt« våben eller et fantasivåben.

I Vor Frue kirke i Aarhus findes på korets østlige væg malet et våben, der vel stammer fra første halvdel af 1300-tallet. Over det står malet *Svend Felding*. Rent umiddelbart vil man så mene, at man her står overfor et våben, der har været ført af en mand, hvis navn man ellers ikke kender fra tidens skriftlige kilder. Nu kender man imidlertid navnet Svend Felding fra flere senere folkeviser, hvor han er en drabelig sagnhelt, der iøvrigt også kendes i forskellige fantasifulde overleveringer, især fra Østjylland. Med denne viden in mente fristes man til at drage den slutning, at våbenet er et fantasivåben ganske på linje med de våbener man i middelalderen konstruerede for bl. a. »de ni helte«, herunder for eksempel Alexander den Store, Caesar, Josva og David.²¹⁾ Skjoldet fra Vor Frue i Aarhus viser imidlertid ikke noget ukendt våben, det er nemlig en stormstige, ganske som den slægten Fasti førte, i hvert fald fra 1361. Nogen Svend Felding kan man ikke finde i slægtens stamtavle, men der er forskellige grunde — navnemæssige og godshistoriske — som tyder på en slægtsskabsforbindelse mellem Fasti'erne og en jysk stormandsæt,

hvis måske ypperste medlem var ærkebisp Asser. Dennes fader var hirdmanden Svend Thrugotsen, som Suhm i sin Danmarks-historie fra slutningen af 1700-tallet identificerer med helten Svend Felding!²²⁾

Hvordan skal man nu vurdere vort stormstige-våben fra Aarhus? Er det et fantasivåben for sagnhelten Svend Felding, eller for Svend Thrugotsen, som levede i 1000-tallet — altså i førheraldisk tid — eller er det et virkeligt våben for et medlem af Fastiætten eller for en af Thrugotsønnernes efterkommere? På det foreliggende grundlag kan man ikke afgøre, om det repræsenterer nogen, men i betragtning af sagens øvrige omstændigheder er det nok uforsvarligt at sige, at det ikke er noget rigtigt våben.

*

Det vil måske nu være på tide at drage visse hovedlinjer ud af de mange detaljer. Berghman krævede i sin definition, at våbenet skal være en billedidé, det skal udformes efter visse regler, og det skal repræsentere sin ejer med i hvert fald en vis stabilitet. Den måske noget nærsynede betragtning af definitionens tre led har imidlertid åbenbart en temmelig lang række undtagelser. Det er givetvis rigtigt at en meget stor mængde våbener kan opfylde de tre Berghmanske krav, ja for visse perioders vedkommende gælder det vel næsten alle våbenerne, men der er adskillige, der strider mod et eller flere af kravene. Antallet er for stort til, at de kan rubriceres som uforståelige undtagelser, og der kan næppe anføres argumenter for her at tale om uheraldiske våbener, så meget mere som størsteparten af disse våbener synes at stamme fra heraldikkens blomstringstid, den tid da man i egentlig forstand kan tale om en levende *våbenkunst*.

Jeg tror altså ikke man kan oprettholde definitionen, men det får endda være hvad det er, for det er nok ikke ret tit man vil have behov for en sådan definition. Værre er imidlertid, at den efter mine begreber må opfattes som uhistorisk. Den bygger nemlig i meget høj grad på hvad vi ved om heraldik og våbenføring fra renaissance og nyere tid. Ud fra den stiltiende opfattelse, at heraldikkens væsen ikke har undergået ændringer i løbet af de ca. 800 år vi kan følge våbenskjoldene, overføres definitionen så til at gælde for alle våbener. Vort syn på især den middelalderlige heraldik bliver derved bundet af en systematisk, for ikke at sige formalistisk betragtningssåde, således at vi forlanger, at den middelalderlige heraldik bør opføre sig efter de og de regler som vi har konstrueret ud fra senere tiders praxis. På den måde må man karakterisere mangt og meget som dårlig heraldik eller anomalier, skønt det sikkert i sin tid har været udmærket våbenkunst. Vort kendskab til den middelalderlige heraldik bygger — for eksempel for Danmarks vedkommende — i overvejende grad på de bevarede segl. Spørgsmålet om farvereglernes overholdelse falder derved væk, hvis man da ikke som omtalt direkte kan påvise, at reglerne umuligt kan være overholdt.

Dertil kommer, at antallet af middelalderlige segl ikke er overvældende stort. I Henry Petersens udgave af danske segl fra 1200- og 1300-årene findes ialt 1160 numre, som repræsenterer ca. 1030 personer, og selv om antallet vil kunne forøges på forskellig vis, giver det dog et ganske godt indtryk af størrelsesordenen. Hvor mange adelsmænd der har levet i det samme tidsrum har vi desværre kun meget vage forestillinger om. I sin Danmarkshistorie regner Erik Arup

med, at der henmod år 1400 fandtes ca. 2000 væbnere i Danmark.²³) Flere af disse slægter har sikkert været nye som våbenførende slægter betragtet, mens andre kan have eksisteret i flere generationer, og man ved intet om, hvor mange mandlige medlemmer slægterne har fostret. Dertil kommer den egentlige herremandsstand — man kan kalde den datidens højadel — som i de 5–6 generationer der her er tale om, må have omfattet adskillige hundrede mænd. Sammenligner man disse tal med antallet af bevarede segl, bliver konklusionen, at det bevarede materiale kun er en lille del af det, som engang må have eksisteret. Dette indtryk bekræftes hvis man gennemgår Adelsrødbogens stamtavler over middelalderens slægter. Adskillige af de personer der omtales her er ikke repræsenterede blandt de overleverede segl, og blader man i Nyt Dansk Adelslexikon eller læser ejerlisterne i Trap Danmarks herregårdsafsnit, støder man gang på gang på slægter hvis våbener er ukendte.

Forholdet bliver endnu mere grelt hvis vi holder os til, hvad man kan kalde de første tre slægtled af dansk heraldik. Jeg tænker her på perioden fra 1224 — fra hvilket år vi finder de første heraldiske segl her i landet — og ca. 90 år frem. Der er ikke bevaret stort mere end 100 forskellige segl fra denne tid, og langt størsteparten af dem er kun bevaret i ét exemplar. Adskillige af ejerne af disse segl kan ikke knyttes til kendte adelslægter, og en del af seglene viser våbener, der kun forekommer denne ene gang.

På baggrund heraf falder spørgsmålet om våbenets stabilitet eller endog arvelighed bort, og betragtninger over billedidéen kommer til at svæve noget i luften. Vores definition er os ikke til nogen nytte her, tværtimod kan den

hæmme den åbenhed, hvormed man altid bør gå til studiet af et historisk materiale og et historisk problem.

*

Åbenhed er et nødvendigt krav, og al teoretiseringen der ikke er baseret på virkeligheden, d.v.s. kilderne, må afvises. I den henseende synes der undertiden at lure en vis fare på heraldikerne. Jeg vil gerne understrege, at jeg her *ikke* tænker på Berghman og hans synspunkter, men man kan til tider komme ud for opfattelser, som det kan være nødvendigt at tage afstand fra.

Lad os begynde ret uskyldigt med det såkaldte »dameskjold« — det rudeformede skjold. Fra middelalderen kendes det navnlig i Frankrig og de nedre Rhinegne, hvor det dog oprindeligt også førtes af mænd.²⁴⁾ Senere bliver det almindeligt at man i visse lande udelukkende, eller i hvert fald overvejende, benytter denne skjoldform, ved gengivelser af kvinders våbener. I Danmark kan der vist kun påvises eksempler herpå fra den allernyeste tid, i hvert fald hvad danskfødte kvinder angår. Som baggrund for denne skik kan man høre anført, at kvinder aldrig har deltaget i krig eller turnering og derfor heller ikke kan udstyres med et »virkeligt« skjold. Argumentet er søgt. Dels kan man sige, at hvis kvinder ikke benytter et skjold, hvad skal de så med et skjoldemærke, dels, og navnlig, er det afgørende, at i de sidste mange hundrede år har ingen våbenførende, det være sig mænd eller kvinder, rykket i krig eller turnering med et våbenskjold. Forestiller man sig mon baron Holberg til hest med skjold, hjelm og lanse? Skjoldet er i dag kun en ramme, og der er derfor ingen grund til at forholde kvinderne den samme ramme som mændene. Den ramme som danske kvinder iøvrigt

kan benytte med en ca. 700 år gammel ret, idet Astrad Rykisans enke Edle allerede 1272 benyttede et »normalt« skjold i sit segl.²⁵⁾ Helt parodisk virker det, når man undertiden kan se Jeanne d'Arcs smukke våbenmærke anbragt i et »dameskjold«.²⁶⁾ Hvis nogen sinde en kvinde har ført et våben i kamp, må det dog være hende.

På ganske tilsvarende måde forholder det sig, når man vil benægte at byer, lav, foreninger — og forøvrigt også kvinder — har ret til at føre en hjelm over deres våben. Begrundelsen er for kvindernes vedkommende at de lige så lidt har benyttet hjelm som skjold, og om de øvrige tilfælde hedder det, at der er tale om en »flerhed« af personer, som følgerlig ikke kan være i én hjelm! Her må igen anføres, at det er nogle århundreder siden hjelmen gik af brug, og et lavs medlemmer har iøvrigt ikke alle kunnet skjule sig bag det samme skjold — hvad der må blive konsekvensen af ovenstående argument. Synspunktet vil desuden medføre visse vanskeligheder med hensyn til højadelens våbener, der jo ofte er forsynet med flere hjelme. Således må man revidere det tidligere nævnte billede af den beredne og harniskklædte Holberg derhen, at baronen optræder med to hoveder, ét til hver af sine hjelme.

Når synspunkter af denne art overhovedet har været fremført, må det være fordi man opretholder den fiktion, at heraldikken kun er et middelalderfænomen. Dette modsiges imidlertid af alle kendsgerninger, og derfor lader man som om vi stadig lever i middelalderen.

Værre er det imidlertid, når fiktioner og stiv formalisme gør sig gældende i, hvad der burde være videnskabelige undersøgelser og fremstillinger. Særlig udtalte eksempler herpå kan

findes i flere af skotten Robert Gayres værker. I »Heraldic Cadency« behandler han brisering af våbener, d.v.s. den skik at et våben ændres, således at for eksempel forskellige linjer af samme slægt fører variationer af det oprindelige våben, for at man kan skelne linjerne fra hinanden. I sin anmeldelse af bogen i dette tidsskrift²⁷⁾ skriver Sven Tito Achen: »Gayres grundliggende synspunkt er, at intet våben kan føres ubriseret af mere end én person ad gangen. Hvis andre end en slægts hovedmand fører slægtsvåbenet ubriseret, er dette ifølge Gayre et falsk våben, et fidusvåben, ja det er overhovedet ikke noget våben! At dette synspunkt slår en streg over 99,99 pct. af den kontinentale og 95 pct. af den britiske heraldik, afficerer ham på ingen måde.«

Noget lignende gælder samme forfatters bog »The Nature of Arms« hvor han prøver at hævde, at kun adelige har ret til at føre våben. Synspunktet, der muligvis — jeg ved det ikke — kan have nogen rimelighed hvad skotske forhold angår, overføres på hele Europa, og da det her modsiges klart af kendsgerningerne, bliver disse bortforklaret. For Danmarks vedkommende siges det således uden begrundelse, at adelige våbener klart adskiller sig fra borgerlige. Hertil bemærker Ernst Verwohlt i sin anmeldelse: »Man havde gerne set påvist hvorledes!«²⁸⁾ Den sidste bog er dediceret til *His Imperial Majesty Otto of Austria-Hungary*, så allerede på værkets første side viser den stive formalisme sig; forfatteren synes at leve i en fiktiv fortidsverden.

Alle disse sidespor er dog heldigvis undtagelser, men for at undgå at komme ind på en forkert linje, er det meget vigtigt, at man gør sig sit forhold til heraldikken klart, og hertil kan en

gennemgang af Berghmans definition tjene. Spørger man nu, men hvad er da et våben? så må jeg nok blive svar skyldig. Jeg tvivler egentlig på at der kan opstilles en definition, der er bedre end Berghmans, og jeg tvivler navnlig på, at der kan laves en der er helt god og fuldstændig dækkende. Jeg vil i stedet langt hellere citere, hvad Hans Krag skrev for snart mange år siden på et så beskedent sted som bagomslaget på et hefte han udgav med tegninger af norske segl: «Istedenfor å samle alt som i løpet av 800 år er iklædd heraldisk form og forsøke å utdra heraldiske regler og en heraldisk lære av det, må heraldikeren i høiere grad enn tilfellet hittil har vært, underkaste sitt materiale historisk kritikk. En innledning gjør man ved å slå en krets om de merker, som har vært virkelige våpenmerker, som har vært ført i skjold og på hjelm i kamp, og undersøke deres historie for sig. En annen historie har de merker, som i en senere tid ut fra nye behov og hensyn har holdt sitt inntog i heraldikken. Dermed skal det ikke være tillagt den ene art merker en større betydning enn den annen, men bare være pekt på at ethvert merke må sees i dets historiske sammenheng.»²⁹⁾

Jeg må tage reservation hvad udtrykket »virkelige våpenmerker« angår, for som jeg har anført i det foregående, er det noget vi ved meget lidt om. Men bortset herfra, kan jeg aldeles tilslutte mig tankegangen. Den er udtryk for en historisk betragtningsmåde, og andet kan man ikke med rette anlægge på et historisk emne. Jeg kan også helt tilslutte mig opfordringen til at undersøge de enkelte mærkers historie. Vi har systematiske og teoretiske fremstillinger og håndbøger — og det er udmærket — vi har

udgaver af mange af vore heraldiske kilder (omend visse af dem kunne trænge til afløser), men vi mangler i meget høj grad undersøgelser af hvad man kan kalde heraldisk skik og brug. En begyndelse er gjort med mange fortrinlige afhandlinger i *Heraldisk Tidsskrift*, men der er behov for meget mere. Jeg tror en stor og frugtbar arbejdsmark ligger parat, og jeg tror der venter et rigt udbytte på de heraldikere, der er villige til at udføre arbejdet på den rette måde.

Noter

- 1) *Heraldisk Tidsskrift* bind 1 nr. 1, 1960, s. 7–9. I det følgende citeret som: Berghman.
- 2) *Heraldisk Tidsskrift* bind 1 nr. 3, 1961, s. 123–26. I det følgende citeret som: Krag.
- 3) *Årbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* II rk. b. 17, 1902, s. 11. Se yderligere sst. Thisets fornøjelige bemærkning om de danske løver.
- 4) *Danmarks Adels Aarbog* 1888, s. 58. Se iøvrigt Troels Dahlerups afhandling i *Heraldisk Tidsskrift* bind 2 nr. 12, s. 65 ff, hvor det samme problem er behandlet på en anden måde.
- 5) Henry Petersen: *Danske kongelige Sigiller*, 1917, nr. 130 og 132.
- 6) Om våbenkombinationer se iøvrigt Knud Prange: *Heraldik og Historie*, 1962, s. 47 ff.
- 7) Henry Petersen: *Danske adelige Sigiller*, 1897, nr. 99, 7 og 3.
- 8) Sst. nr. 398, 477, 701 og 114. I beskrivelsen af det sidste våben står der: 6 gange tværdelt. *Adelsårbogen* mener i indledningen til *Billernes stamtavle*, at det er 4 gange tværdelt, mens afbildningen i seglværket tydeligt har 5 tværdelinger.
- 9) *Danmarks Adels Aarbog* 1955, s. 101–112. Jævnfør den i note 4 nævnte afhandling i *Heraldisk Tidsskrift*.
- 10) Henry Petersen: *Danske adelige Sigiller*, nr. 340.
- 11) Sst. nr. 498.
- 12) Sst. nr. 133.
- 13) Sst. nr. 55, 59 og 489
- 14) Sst. nr. 54.
- 15) Sst. nr. 23.
- 16) Sst. nr. 322.
- 17) *Heraldisk Tidsskrift* bind 1 nr. 5, 1962, s. 229. I svenske «sköldebrev» fra 1400-tallets slutning har man også gladelig placeret farve på farve — jvfr. Bengt Hildebrand: *Handbok i Släkt- och Personforskning* I, 1961, s. 226 f.
- 18) *Heraldisk Tidsskrift* bind 2 nr. 11, 1965, s. 11.
- 19) *Danmarks Adels Aarbog* 1901, s. 238.
- 20) P. B. Grandjean: *Dansk Sigillografi*, 1944, s. 104. Her henvises til Sv. Sigil fr. Medelt. III, nr. 83 og 184, nr. 178 og 250 og nr. 239 og 297.
- 21) Om de ni helte, se for eksempel Heribert Seitz: *De tre kronorna*, 1961, s. 59–68.
- 22) Dette problem har jeg i lidt anden sammenhæng behandlet i «*Heraldik og Historie*», 1962, s. 38–40.
- 23) Erik Arup: *Danmarkshistorie* bd. 2, 1932, s. 117 ff. og 122.
- 24) P. B. Grandjean: *Dansk Heraldik*, 1919, s. 53.
- 25) Henry Petersen: *Danske adelige Sigiller*, nr. 41.
- 26) Se for eksempel *Salmonsens Konversationsleksikon* bd. 11, 1921, s. 290.
- 27) *Heraldisk Tidsskrift* bind 1 nr. 5, 1962, s. 226 ff.
- 28) Sst. bind 1 nr. 4, 1961, s. 176.
- 29) Hans Krag: *Norsk heraldisk Mønstring fra Frederik IV's Regjeringstid 1699–1730*, bagomslag på bd. 2, h. 3. 1949.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Ny heraldisk litteratur

Heraldisk formgivning

Heather Child: *Heraldic Design. A Handbook for Students*; 180 sider, tæt illustreret; G. Bell and Sons, London 1965; sh 63 indl.

Interessen for heraldik er taget stærkt til gennem den seneste generation. Specialister studerer heraldikken seriøst; interesserede dyrker den i foreninger; der publiceres og læses mange gode bøger. Men nutidens heraldiske *viden* er løbet fra dens *kunnen*. Den heraldiske kunst er ladet langt bagude i forhold til studiets øvrige fremskridt.

Den engelske kalligraf og tegner *Heather Child* har sat sig for at hjælpe på dette misforhold ved at skrive en vejledning i udformning af god heraldik, henvendt til tegnere, medaljørere, arkitekter og andre formgivere og kunsthåndværkere. Da disse må formodes ikke at have nogen større forhåndsviden om heraldik, får de først en kort introduktion i emnet, historisk og systematisk, samt en forklaring af, hvordan den engelske blasonering og de vigtigste af dens særprægede betegnelser skal forstås. Alt dette er ganske traditionelt fremstillet.

Langt bedre bliver forfatterinden (*Heather Child* er en dame), når hun kommer til konkret rådgivning om det som ligger hende på sinde: våbenernes udformning. Hendes erfaringer, iagttagelser og sunde fornemmelse på dette felt er af værdi for enhver med interesse for heraldikkens æstetiske side: Våbenets proportioner, de indre såvel som i forhold til det sted hvor det skal anbringes; skjoldfigurernes afhængighed af hverandre; samspillet mellem skjoldets indhold og dets form; hjelmens og hjelmtegnet orientering (ligesom Franklyn er hun modstander af det engelske system, ifølge hvilket hjelmen anbringes *en face* eller i profil efter indehaverens rang uden hensyn til hjelmfigurens retning); hjelmklædets udformning (lav en model i sølv-papir!); lige til så håndfaste råd som

»Bliv klar over hvad en figur forestiller, før De kopierer den«.

Illustrationerne er af to slags. Dels stregtegninger af forfatterinden selv, med rent pædagogisk formål. Dels gengivelser af veludført heraldik fra middelalder, renaissance og nutid, som viser at vi i dag ikke *behøver* at stå tilbage for det bedste fra tidligere perioder.

Naturligvis er bogen ikke tilstrækkelig. Dens oplysninger og billeder hjælper, men materialet er ikke stort nok. Man må selv finde mere andetsteds. Der er ikke andet for end at se og se og se, overalt hvor man kan komme til det, god heraldik og dårlig heraldik, og lære hvad man kan af begge dele. S.T.A.

Hertugen af Edinburghs våben, firdelt af Danmark, Grækenland, Mountbatten (Battenberg) og Edinburghs byvåben. Herkules er taget fra det græske kongevåben, der nemlig holdes af to Herkulesfigurer. Dette er imidlertid meningsløst; de er nok oprindeligt de to danske vildmænd, som i 1863 er fulgt med prins Vilhelm fra Glücksburg til Athen. Den anden skjoldholder er den hessiske løve. Mountbatten- eller Battenberg-familien, som prins Philips moder tilhører, er en sidelinje til huset Hessen. Tegning af Heather Child.

Ikke en snus

Bo Bramsen: *Nordiske snusdåser på europæisk baggrund*; 336 sider + 17 farvebilag; Politikens Forlag 1965; Dkr. 145 indb.

Snustobaksdåser fremstilledes fra slutningen af 1600-tallet til omkr. midten af 1800-tallet, langt de fleste og smukkeste i 1700-tallet, som ligefrem er blevet kaldt »snusdåsens århundrede«. Hvilken betydning snusningen havde i datidens liv, hos høj og lav, og hvilken rolle dåserne spiller i kunst- og kulturhistorien, fremgår fængslende af Bramsens overvældende udstyrede, livligt skrevne værk.

For vort studium giver bogen den overraskende, om end negative oplysning, at praktisk talt ingen snusdåser var heraldisk udsmykket. Af o. 800 gengivne dåser — franske, engelske, tyske, nordiske, og andre, fra o. 200 år — er kun 10-12 heraldisk prydet. Hvorfor mon? Man ville umiddelbart have troet, at just snusdåsen — en så personlig ejendel, der samtidig så ofte kom andre for øje, når ejeren bød på en pris — ville være det idelle sted for et diskret demonstrativt våbenskjold. I en nylig udgivet tysk heraldisk systematik optræder disciplinen *Wappensoziologie*. Hertil kunne føjes et andet hidtil forsømt studiefelt: Heraldisk psykologi.

S.T.A.

Våbenporcelæn

Bredo L. Grandjean: *Dansk ostindisk porcelæn*; 220 sider, ca. 130 illustrationer + 9 farvetavler; Thaning & Appels Forlag 1965; Dkr. 120 hæftet, 150 indbundet.

Betegnelsen »ostindisk« er knæsat, men vildledende. Porcelænet kom fra Kina, og bogen har da også som undertitel: *Importen fra Kanton ca. 1700—1822*. Anvendelsen af ordet skyldes, at porcelænet førtes til Europa af de store »ostindiske« kompagnier. En stor del af porcelænet var udført på bestilling, oftest med motiver efter bestillerens ønske, og »dansk« vil i denne sammenhæng sige, at bestillerne boede i Danmark.

Efter en meget kort indledning om porcelænsimportens historie, samt om porcelænets farver, motiver og former, gennemgår forfatteren, porcelænskenderen Bredo L. Grandjean (søn af P. B. Grandjean), de 143 stel eller enkeltstykker af dansk-ostindisk porcelæn, som er bevaret i Danmark eller som man ad anden vej har kendskab til. Slesvig-Holsten omfattes ikke af undersøgelsen, Norge ej heller. Blandt de motiver bestillerne ønskede porcelænet prydet med — udført efter forlæg som sendtes ud til Kina — var ofte deres våben. Her mødes heraldikeren med porcelænsameren, med det resultat at våbenprydet ostindisk porcelæn er et efterspurgt samlerobjekt.

På dansk ostindisk porcelæn kendes forskellige udgaver af datidens kongevåben, samt våbener for følgende 23 slægter: Adeler, Ahlefeldt, Arenfeldt, Bernstorff, Brown, Buchwald, Fabritius, Fenger, Gram, Halling (se HT bind 1, 9/401, 1964), Holstein, von Hemert, Iselin, Koefoed, Moltke, Plessen, Rosenkrantz, Schlegel (?), Soelberg, Stubenrauch, Suhm, Wedell, Wewer. Hertil kommer hjelmtegnet alene for familien Warming samt 3-4 uidentificerede. I forfatterens våbenindeks er yderligere nævnt familierne Lindenpalm og Hooglandt, men disses våbener syncs ikke at optræde i bogen, hverken i teksten eller på billederne.

På svensk ostindisk porcelæn (se Stig Roth: *Ostindiskt vapenporcelain*, Göteborg Museums Årsbok 1949—50, samt nedenfor) kendes langt flere våbener, opimod 300. Årsagen til denne større heraldiske interesse i Sverige ser forfatteren bl.a. i den svenske adels organisation med dertil hørende introduktion på Riddarhuset og ophængning af våbenskjold. I England kendes mindst 1400 forskellige våbener på porcelæn (se A. Tudor-Craig: *Armorial Porcelain of the Eighteenth Century*, 1925).

Porcelæns heraldik var oprindeligt naturligt især til pryde, men i dag kan den tillige gøre nytte. Ostindisk porcelæn kan være vanskelig at datere. Er det imidlertid forsynet med et våben, indsnævres mulighederne. Allerbedst er et

våben med en ordenskæde, eller et par alliancevåbener. I sådanne tilfælde kan man somme tider fastslå selve det pågældende stykke porcelæns tilblivelses- eller i hvert fald bestillings-år.

Foruden ovennævnte artikel om svensk »våbenporcelin« har Göteborgs Historiska Museum i 1965 udsendt endnu en publikation af Stig Roth, nemlig: *Chinese Porcelain imported by the Swedish East India Company*, 38 sider med 42 illustrationer, heraf 16 i farver; Skr. 12.

Den svenske import fandt sted fra 1731 til 1803, en kortere periode end den danske, men synes at have omfattet langt større mængder. Som nævnt kendes der ca. tolv gange så mange våbenprydede stel i Sverige som i Danmark, og heraf er ca. 130 repræsenteret på museet i Göteborg; en liste over navnene findes i hæftet. Flertallet af bogens billeder gengiver våbenporcelæn, og her er lejlighed til at studere den heraldiske stils udvikling fra barok gennem tidlig og sen rokoko til Louis Seize, revolutionsformer og empire, f. eks. udformningen af skjold og hjelm, skjoldholdernes skiftende stilling m. m. Også teksten lægger hovedvægten på »kompaniporslinets« heraldiske side.

S.T.A.

Heraldik og Gorm den Gamle

S. Otto Brenner: *Nachkommen Gorms des Alten, König von Dänemark -936-, 1.-16. Generation*; med våbentegninger af Jan Raneke, 482 sider i kunstlæderbind. Arkiv för svensk Släktforskning, Malmgatan 3, Malmö C, 1964. DM 200 (Dkr. 365, Skr. 265, Nkr. 365).

Ligesom englænderne altid har haft en ulykkelig forkærlighed for at bevise, at landets ældste slægter var indvandret med den normanniske invasion af England ved Vilhelm Eroberer i 1066 (»They came with the Conqueror«!), har det i Danmark været en lidt snobbet ønskedrøm at kunne indlede sin slægts stamtafle med, at denne gennem adskillige snørklede led kunne føres tilbage til den ældste historisk kendte danske konge, Gorm den Gamle i 900-tallet.

De danske Valdemarers våbenbanner. En af Jan Ranekes tegninger til Otto Brenners værk om Gorm den Gamles efterkommere.

Megen genealogisk forfalskning har fundet sted for at opnå dette resultat, men ikke alene til glæde for dem, der mere kritisk måtte have sådanne forfængelige ønsker, men især til glæde for den mere alment historisk interesserede læserkreds har genealogen S. Otto Brenner efter mere end 30 års forskning i nordisk og tysk kildemateriale udgivet et imponerende værk, omfattende 3063 efterkommere efter Gorm den Gamle i 16 generationer, ført frem til tiden 1450/1520. Således findes i den afsluttede 16. generation 558 efterkommere på tysk område, 119 på dansk, 124 på svensk, 26 på norsk og 54 på andre områder.

Værket indeholder udførlige kildehenvisninger, stamtavler over indgiftede personers slægt, en ekskurs om den Erikske ätten, oversigt over forekomsten af visse nordiske fornavne blandt Gorms efterkommere og et fuldstændigt personregister på 90 sider.

Den uhyre omfattende opgave er løst på en meget overskuelig måde, og for en

ikke særlig genealogisk kyndig anmelder forekommer værket genealogiske oplysninger overbevisende og må vist stort set siges at være udtryk for den nuværende forsknings højeste stade.

Fra et heraldisk synspunkt knytter den største interesse sig til de mere end 100 forskellige familievåbener, der på sædvanlig mesterlig vis er tegnet af den kendte heraldiske kunstner og forsker *Jan Ranek* og indføjet ud for de enkelte slægtsgrene i efterslægtstavlen. Meget ville dog på det heraldiske felt være vundet, såfremt teksten havde indholdt heraldiske kildehenvisninger samt nærmere dokumentation for de viste våbener. Et bestemt våben er anført ud for en hel slægtsgren, såfremt blot een af dennes medlemmer har ført det pågældende våben. Dette svarer på ingen måde til den ældste danske anvendelse af våbener, hvor to brødre ofte anvendte helt forskellige våbenmærker, og adskillige utilsigtede heraldiske fejltagelser kan blive resultatet, såfremt disse våbenhenvisninger anvendes kritikløst eller af ukyndig hånd. Således kan fx. nævnes, at samtlige Esbern Sners børn og børnebørn her er forlenet med Hvidernes smukke bjælkevåben, medens i hvert fald Niels Mulc og dennes søn Esbern Snerling førte et delt våben, hvori de kombinerede bjælkevåbenet med hjortevier. Cecilia Esbern datters børn med Anders Grosen er også tildelt bjælkevåbenet, skønt i hvert fald den ene: Absalon Andersen, i segl af 1264 fører et delt våben, første felt strøet med roser, andet felt tre sparrebjælker i et med kugler strøet felt.

Uanset at man kan anføre enkelte indvendinger mod den generelle anvendelse af våbener i efterslægtstavlen, må det dog fra et heraldisk synspunkt anses for en landvinding, at man i genealogiske kredse har fået blik for det udmærkede heraldiske illustrationsmateriale, der anvendt med kritik ikke alene er af meget stor kildeværdi, men også forlener de lidt triste oversigtstavler med et strålende indtryk af den i datiden levende heraldiske kultur.

Ernst Verwohlt.

Granatable, en af de smukke illustrationer — af Fredrikke Geelmuyden — i »Kristne symboler«. Ursin forklarer, hvorfor denne frugt og dens kerner er et symbol for Kirken, og giver god besked (bl. a. med fem henvisninger til det Gamle Testamente) om, hvilken rolle den har spillet i jødisk og kristen religiøs symbolik.

Kristne symboler vurderet

J. Ursin: *Kristne symboler*, 2. udgave; 242 sider, 106 illustrationer; Forlaget Land og Kirke, Oslo 1965; Nkr. 32 indb.

Det værk om kristne symboler som sokneprest og SHS-medlem J. Ursin nylig har udsendt i en omarbejdet udgave, er meget forskelligt fra Frithiof Dahlbys bog om stort set samme emne (se HT nr. 8 p. 367, 1963). Dahlbys »De heliga tecknen« er en opslagsbog, næsten et lille leksikon; han har søgt at få flest muligt symboler med, men forholder sig neutral over for dem. Det gør Ursin ikke. Hans bog har et påtageligt pædagogisk, moralsk og religiøst sigte. Han skriver om de symboler og symbolske udlægninger, som han synes fortjener at kendes, og udelader hvad han mener man gør bedst i at glemme.

Det er derfor naturligt at Ursins bog behandler langt færre symboler end Dahlbys (Ursins register har o. 540 stikord, Dahlbys o. 3600). Til gengæld har de enkelte figurer og deres fortolkning fået en langt mere udførlig behandling hos Ursin, særligt i deres sammenhæng med tekster i det Gamle og det Nye Testamente og med salmelitteraturen.

Ursins gennemgang af billedlige symbols udlægning omfatter ikke blot hvad der er almindeligt accepteret, men i mange tilfælde også sporadisk forekommende, måske rent individuelle fortolkninger (hvoraf nogle måske er hans egne?). En del af denne »private« symbolik forekommer ret spidsfindig, fx forklaringen af forskellen på 5-, 6-, 7-, og 8-oddede stjerner. Men samtidig er det tankevækkende at se hvad folk — enfoldige såvel som højt begavede — kan »modtage« af symbolsk indhold fra de tilsyneladende ubetydeligste ting. Et eksempel er Biskop Berggravs smukke, meget artikulerede opfattelse af den symbolske indebyrd i den korsformede juletræsod.

I sine udræklninger af symbolernes oprindelse og historie er der to forhold som Ursin slet ikke nævner, skønt de utvivlsomt har spillet en rolle. Det ene er *det æstetiske*. Mange billedsymboler (kristne og andre) må være blevet til det de er, først og fremmest fordi de er så smukke. Det kan også have medvirket, om en figur var let at gengive. De tidlige kristne gav sig til kende for hverandre ved at tegne en fisk, en kontor som enhver kan gøre hurtigt og umiskendeligt. Det er indlysende at fx en fugl, en løve eller en myre, uanset symbolikken, ville have været uendeligt langt mindre egnet.

Det andet forhold Ursin ikke nævner (en undladelse han deler med næsten alle der skriver om sådanne emner) er *tilfældighederne*. Det græsk-russiske kors har tre tværbjælker, hvoraf den nederste er *skrå*. Årsagen hertil diskuteres (her og andetsteds), og de mest subtile begrundelser og udlægninger føres frem, ingen af dem det mindste troværdig. Kunne det imidlertid ikke tænkes, at den nederste arm var skrå på grund af en ren tilfældighed — et dårligt tømret kors, en ubehjælpssom gengivelse — som siden blev kopieret?

Et af de kapitler i Ursins bog som fængsler mest, handler om *den Onde* og hans mange skikkelser: som slange, drage, buk, abe, hest og svin, hans horn, flagermusevinger og hestehov. Et andet interessant afsnit beskæftiger sig med det norske

flag. Hvorvidt dette er tænkt som en afledning, en brisure, af det danske, er ikke til at afgøre i dag. Men da Eidsvollmanden Fredrik Meltzer i Bergen i 1821 gav forslag til det, angav han at farverne var inspireret af »de frie staters«, dvs. de Forenede Staters og Frankrigs.

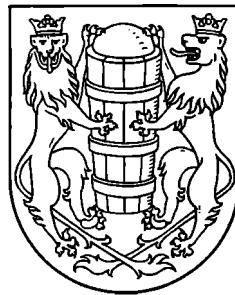
S.T.A.

Østrigske kommunevåbener

Österreichischer Wappenalmanach 1966. Österreichische Gemeindegewappen II; 32 sider med tegninger af Herbert Erich Baumert, tekst af Hanns Jäger-Sunstenau; udgivet af Heraldisch-Genalogische Gesellschaft Adler, Haarhof 4 a, 1010 Wien; 32 Sch.

Det lille hæfte indeholder tolv veludførte tegninger — to i farver — af østrigske kommunevåbener, hvoraf nogle er omtrent så gamle som heraldikken selv, andre skabt i vor tid. Teksten giver en beskrivelse og forklaring af våbenet, samt dettes og kommunens historie.

Af indledningen forstår man, at den kommunale heraldik i Østrig har genvordigheder som også kendes andetsteds.

Eksempel på østrigsk byvåben, for Solbad Hall ved Inn, kendt for udvinding af salt. Rødt felt; bøtten, som er fyldt med salt, sølv med guld bånd; løverne guld. Saltbøtten går tilbage til stadssegl fra 1300-tallets begyndelse. Løverne er søjet til 1501 ved våbenbrev fra kejser Maximilian. Efter Österreichischer Wappenalmach 1966.

Kommunalbestyrelserne ønsker ofte de samme figurer (»landbrug« og »industri«) og har liden sans for hvad der skiller den gode heraldik fra den dårlige. Og de myndigheder som skal vejlede eller afgøre, véd undertiden ikke bedre besked. Forfatteren sukker efter sådanne våbenrevisions-kommissioner som i Schweiz og Væsttyskland har revideret og forbedret forkludrede kommunevåbener. Det oplyses, at i visse dele af Østrig kun stadskommuner, men ikke landkommuner, har ret til at føre våben.

S.T.A.

Fra Gayres brigade

Julian Franklyn: *Heraldry*; 154 sider med 230 våbengengivelser, delvis i farver, af Alan Keith-Hill; Arco Publications, London 1965; sh. 42.

Bogen er bedre end forfatterens tidligere, *Shield and Crest* (se HT nr. 3 p. 129, 1961), men det vil ikke sige at den er god. Franklyn forelæser over heraldik ved et undervisningsinstitut i London. Han er måske verdens eneste docent i heraldik, og det er derfor ekstra kedeligt, at hvad han docerer er så ujævnt. Ikke så lidt er fornuftigt og rigtigt; det gælder især heraldikkens kunstneriske og æstetiske sider. Andet er uigennemtænkt, dogmatisk eller ganske enkelt galt. Eksempler herpå er hans behandling af heraldikkens oprindelse, hans gennemgang af dens figurer (»når et får er skjoldfigur, har det aldrig hale; kun hvis det er skjoldholder, kan det afbildes med hale«), og hans stilning til autoriserede og uautoriserede våbener.

Om heraldikkens oprindelse forklarer han, som så mange før ham, at den skyldes en ny hjelmtype, som udvikledes i 1100-tallet. Den dækkede krigerens ansigt, så hans svende ikke kunne kende ham, og det kunne følgelig let ske, at de i forvirringen fulgte en forkert mand. »Noget måtte gøres for at den almindelige soldat kunne kende sin anfører, og dette noget bestod i at male en letkendelig figur i klare farver på anførerens skjold«.

Dermed er heraldikken — ifølge Franklyn — ikke blot opfundet. Den er færdigudviklet, og vi kan rykke direkte frem til nutiden. Bogen indeholder praktisk talt ikke en antydning af, at heraldikkens funktioner eller former ændredes i de mellemliggende otte århundreder, eller af, hvilke årsager der kunne tænkes at have bidraget hertil. Ikke et ord om segl, stadsflag, felttegn, husskilte, lærde symboler, faglige emblemer, gejstlige attributter, borgerlige allegorier, osv. osv.

Hertil kommer at forklaringen om krigerens dækkede ansigt som nødvendig-gjorde et kendetegn på hans skjold, efterhånden trænger stærkt til at tænkes igen-nem! Den japanske anfører bar sit våbenmærke på ryggen (se HT nr. 8 p. 345, 1963), og det var der mening i, for dét kunne hans mænd se og følge. Men et skjold, hvem andre kunne se det, hos en

Våben for den engelske våbenkonge Sir Anthony Wagner. Dekster hans embedsvåben: rødt kors i sølv, blå skjoldhoved med guld figurer. Sinister hans slægtsvåben: sort felt, guld løve med vognhjul. På skjoldet en våbenkonge-krone. Familien Wagner kom til England med den første hannoverske konge. Våbenet er talende: Wagner = vogmand. Efter Franklyn.

mand i kamp, end hans modstandere? For tilskuerne ved en turnering var skjoldmærker derimod til indlysende hjælp...

»Kun våbener som er indregistreret hos og autoriseret af de rette heraldiske myndigheder, kan kaldes sådan. Resten er ikke blot ulovlige. De er overhovedet ikke våbener«. Dette Robert Gayreske standpunkt følger Franklyn med hysterisk konsekvens. I en fodnote beklager han således, at to af bogens illustrationer giver »våbener« som ikke findes hos *College of Arms*. Forfatteren beder læserne undskyldte, at de to »bedragerier« først blev opdaget så sent, at billederne ikke kunne fjernes fra bogen; men de pågældende slagters navne har man dog lykkeligtvis kunnet nå at slette i korrektoren! Officiel autorisering betragtes altså som hele heraldikkens kerne, i stedet for som et appendiks. Franklyn er imidlertid så lidt gennemtænkt, at han to-tre andre steder nævner, at hvis et »ulovligt« heraldisk forhold har været længe eller et »bedrageri« har optrådt tilstrækkeligt hyppigt, må de pågældende våbener betragtes som gode nok.

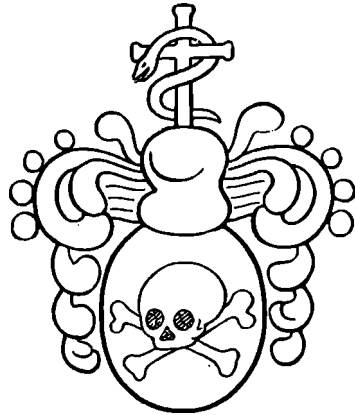
I endnu højere grad end teksten giver illustrationerne indtryk af, at heraldik er en ren nutidig foreteelse. Der er intet i de ganske kønne, men stereotype tegninger som antyder, at noget af disse våbener, eller noget andet våben, kunne stamme fra før 1965. Mellem teksten og illustrationerne er der ingen forbindelse. Forfatteren bruger 18 linjer til at forklare hvad der forstås ved »en skyskure«, *nebuly*, i stedet for at henvise til en af de ni billeder i bogen hvor fænomenet kan ses.

S.T.A.

Dødskallen

Folke Henschen: *Kraniets kulturhistoria*; 120 sider, 74 illustrationer; Natur og Kultur, Stockholm, 1965; Skr. 24, indb. 30.

Människans kranium är den mänskligaste delen av hennes skelett och kanske den enda del som definitivt skiljer hen-

Våben for præsten Jens Pedersøn Saxe i Håland, efter segl benyttet 1701. Det er vistnok sjældent, at kranium og knogler står alene i skjoldet. I reglen kombineres de med et træ, blomster eller aks, timeglas, engle, hjerte, gudshånd eller andre allegoriske figurer. Efter Krag »Norsk heraldisk mønstring«.

nes skelett från djurens. Och detta kranium innesluter och skyddar människo-hjärnan, skapelsens största under...

Med disse tankevækkende ord indleder den svenske læge og patolog professor *Folke Henschen* sin bog om det menneskelige kraniums rolle i religion og magi, dagligliv, kunst og symbolik. Et makabert emne? Dét er i alle fald en ret moderne opfattelse, og der er intet uhyggeligt eller frastødende ved at følge den kloge og kyndige forfatter på hans vandring gennem denne særprægede del af kulturhistorien. Det er kun en kort ekskursion, men med glimt til den menneskelige psykes dybder. De par timer man tilbringer i selskab med den interesserede og fordomsfri guide, er vel anvendte.

I de allerældste menneskelige jordfund er kranierne langt talrigere end andre skeletdele. Kraniet må have haft en særlig betydning, kultisk eller magisk, som kraftkilde, i forfædredyrkelsen, som krigstrofæ, eller på anden måde. Sene udløbere af en sådan opfattelse genfindes f.

eks. blandt indianske eller ostindiske hovedjægere, i den katolske kirkes dyrkelse af helgeners kranier, i nordamerikanske indianeres skalpering, og i den rolle fjenders eller venners afhuggede hoved har spillet i hele historien: Johannes Døberens hoved (se HT nr. 5 p. 220, 1962), Emanucl Swedenborgs kranium, som blev stjålet fra hans kiste i London 1816, osv.

I den Nære Oriens, Ægyptens og det klassiske Grækenlands kunst og symbolik synes kraniet eller det menneskelige skelet ikke at optræde, men fra Romerrigets senere tid kendes et par eksempler. Endnu i 1000- og 1100-tallet var kraniengivelser sjældne, men fra 1200- og især 1300-tallet bliver de almindelige. Forfatteren mener, at grunden er de store og hyppige epidemier, især Sortedøden i 1300-tallet. Skeletdele og kranier har været et dagligt syn, dødens nærhed en daglig erfaring.

Som symbol for døden og livets forkrænkelighed genfinder vi atter kraniet i den sene middelalders, renæssancens og barokkens ornamentik og allegoriske kunst. Fra litteraturen er det berømteste eksempel sikkert Hamlet på kirkegården med Yoricks hovedskal.

Men som det ofte går, udviklede symbolet sig og fik flere betydninger. Kraniet kom til at stå for tankedybde, filosofien over livets og dødens gåder, men også for dødens vished og livets korthed med konklusionen: »Nyd livet, medens du kan! Æd, drik og vær glad!«. Desuden blev kraniet, naturligt nok, attribut for læger og anatomer, samt for astrologer.

Et kranium, evt. ledsaget af et par korslagte knogler, blev tillige et advarselstegn: Pas på! Kan have døden til følge! på apotekerkrugger, anvendt den dag i dag f. eks. ved elektriske højspændingsledninger eller på beholdere med giftigt indhold. En variation af denne anvendelse — for at skræmme andre (og stive sig selv af) — kendes i piratflaget og i de tyske *Totenkopf*-husarers (og for resten også engelske regimenter) anbringelse af død-

skallen i deres hovedbeklædning. Hele den traditionelle husaruniform med sine hvide striber på tværs over brystet og ned ad lårene skal i øvrigt sikkert forestille et skelet. Eskadronen skulle give indtryk af at være lige så mange knokkelmænd!

I modsatte ender af spektret optræder kraniet i danske drenges »kvindehaderinge« og, med grufuld berettigelse, i *Waffen-SS*'s uniformskastetter.

I heraldikken (som professor Henschen slet ikke kommer ind på) optræder kraniet ganske hyppigt, især i gejstlige og andre ikke-adelige våbener. Hans Krag's »Norsk heraldisk mønstring ...« (1942 ff) indeholder f. eks. 23 våbener med et dødningshoved i, deriblandt for familien *Heiberg*. Et andet eksempel, i et *Kiel land-segl*, ses i HT nr. 12 p. 89, 1965.

S.T.A

Bomærker i Finland

Georg Wilhelm Wallgren: *Boken om bomärken*, 48 sider, tæt illustreret; Frenckellska Tryckeri Aktiebolaget, Helsingfors, 1965. Oplag: 400 eksemplarer. Ikke i boghandelen.

Dette værk afrunder og fuldender forfatterens tidligere skrift »Något om bomärken«, fra 1949. Skildringen af bomærkernes historie og udvikling i Europa, specielt Finland og Estland, støttes af talrige, enestående gode billeder: af selve mærkerne, rentegnet såvel som i deres egentlige eksistens, skåret i redskaber og andet løse; et »stamtræ« over de differentierede mærker inden for samme slægt (fra gården Snabb i Björkö by; optegnet af P. E. Ohls); facsimile-gengivelser af bestemmelserne om bomærker i *Sveriges Lands-Lagh* 1608 og *Sveriges Rikes Lag* 1734; m. m.

Forfatteren mener at bomærkerne er ældre end runerne, og at brugen af dem går ca. 2000 år tilbage.

Herbert Spruth.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Nye våbener til den Kgl. Danske Marine

Af Hans Konow

I DEN første fortegnelse over Flådens våbener (se Heraldisk Tidsskrift no. 4, 1961, pag. 143) anførtes, at undervandsbådene efter specielt ønske fra disse enheders officerer skulle føre det samme våben: i sølv en sort delfin.

Da man ikke har fundet denne ordning tilfredsstillende, er dette ændret derhen, at undervandsbådene skal føre våbener af samme indhold, men at tingeringen skal varieres for klassens enkelte enheder. Blasoneringen er her efter fastlagt således:

- Delfinen:* i sølv en sort delfin
- Tumleren:* i sølv en grøn delfin
- Spækhuggeren:* i sølv en rød delfin
- Springeren:* i sølv en blå delfin
- Narhvalen:* i blåt en sølv delfin
- Nordkaperen:* i rødt en sølv delfin

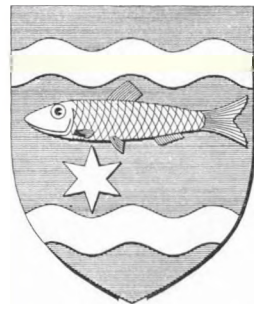
Siden den supplerende fortegnelse i Heraldisk Tidsskrift no. 6, 1962, pag. 243 ff. er yderligere et antal våbener blevet færdigudformede og approberede af H. M. Kongen. Ved elskværdig

assistance fra Orlogsværftets side bringes nedenfor tegning og beskrivelse af de enkelte våbener. Som tidligere omtalt er skjoldet altid lagt på Flådens kronede anker; af pladshensyn er denne del af tegningen og blasoneringen udeladt.

Fregatten Peder Skram: i blåt en halv sølv enhjørning (figur 1). Skibet, der er flådens tredie af dette navn, er opkaldt efter Peder Skram, der var flådens øverste admiral 1535–55 og igen i 1563. Slægten Skrams våben er derfor uændret brugt som skibets våben.

Fregatten Herluf Trolle: i guld en rød trolld med sit afhuggede hoved på bugen og med venstre hånd omfattende sin hale (figur 2). Skibet, flådens andet af dette navn, har fået navn efter Herluf Trolle, flådens øverste admiral 1559–62 og igen i 1564. Slægten Trolles våben er derfor uden ændringer brugt som skibets våben.

Minelæggeren Møen: i blåt mellem to sølv bølger en sølv sild ledsaget for nede til højre af en sexoddet guld

1.—2.—3. Våbener for fregatten »Peder Skram«, fregatten »Herluf Trolle«, og minelæggeren »Møen«.

stjerne (figur 3). Dette våben er komponeret på grundlag af Møens landssegl fra 1326 og 1518. Silden i forbindelse med guld stjernen symboliserer de af middelalderens sildefiskeri flydende rigdomme.

Minelæggeren *Sjælland*: i blåt strøet med guld ibskaller tre over hinanden liggende sølv sæler (figur 4). Navnet *Sjælland* har måske sin oprindelse i »Sæl-land«. Sælerne er derfor benyttede som våbenets hovedfigur, medens ibskallerne (muslingskallerne) symboliserer øens kyster.

Inspektionsskibet *Fylla*: i blåt en af en sølv bovølge opstigende guld gudindeskikkelse, holdende i højre hånd et diadem og bærende i venstre hånd et smykkeskrin (figur 5). Gudinden *Fylla* var Friggas sendebud og terne, og vogtede som sådan dennes smykker. Fremstillingen er baseret på fregatten *Fyllas* gallionsfigur fra 1816.

U-bådsdepotskibet *Henrik Gerner*: i rødt et guld middelspant af et af *Henrik Gerner* konstrueret orlogsskib med sølv kanoner og belagt med en pælvis stillet sølv officerssabel med guld fæste (figur 6). Kompositionen af dette våben er baseret på *Holmens* fabrikmester, kommandørkaptajn *Henrik Gerner*s fremragende virke som skibskonstruktør. Det i skjoldet viste

middelspant hidrører fra *Henrik Gerner*s sidste og berømteste konstruktion, orlogsskibet »*Neptunus*«, køllagt 1787. Ihvorvel slægten *Gerner*s våben er bekendt, er dette således ikke brugt for skibet *Henrik Gerner*.

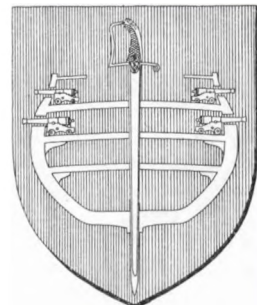
Inspektionsskutterne *Mågen*, *Malle-mukken*, *Skarven* og *Teisten* har våbener af samme indhold: i farvet felt en guldbevæbnet sølv havfuglevingefod ledsaget foroven til højre af en femoddet guld stjerne (figur 7); feltets tinktur varieres for de enkelte enheder således:

Mågen: blåt
Malle-mukken: grønt
Skarven: sort
Teisten: rødt

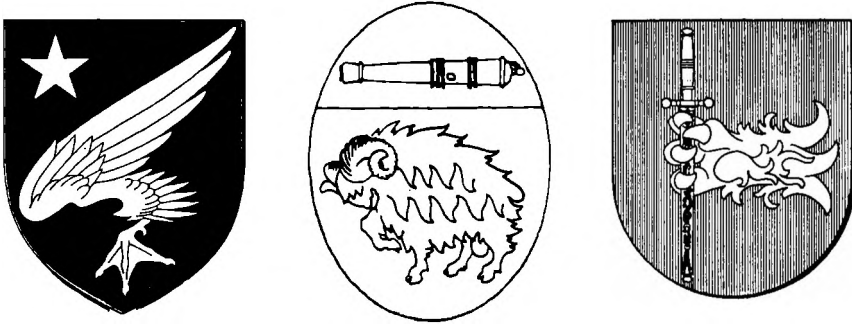
Som våbenfigur for disse til inspektion i vore nordligste farvande bestemte skibe, der bærer havfuglenavne, er komponeret en figur sammensat af en havfugls vinge og fod, anbragt under *Nordstjernen*.

Som tidligere omtalt (*Heraldisk Tidsskrift* no. 4, pag. 146) skal flådens institutioner, kommandoenheder etc. føre ovale våbenskjolde.

Udover de tidligere (*Heraldisk Tidsskrift* no. 6, pag. 245) beskrevne våbener af denne type har nu også *Marine-*

4.—5.—6. Våbener for minelæggeren »*Sjælland*«, inspektionsskibet »*Fylla*«, og ubådsdepotskibet »*Henrik Gerner*«.

7.—8.—9. Våbener for inspektionskuttere — for tiden *Mågen*, *Mallemukken*, *Skarven* og *Teisten* — for Marinestation Thorshavn, og for Søværnets Officersskole.

station Thorshavn fået våben, nemlig følgende: i et blått ovalt skjold en gående sølv vædder, derover et sølv skjoldhoved, hvori en rød kanon (figur 8). Hovedfeltet viser Færøernes våben, medens skjoldhovedets kanon er fællesmærke for visse af flådens landinstitutioner, herunder marinestationerne.

Søværnets Officersskole: i rødt en afrevet løvepote holdende en pælvis stillet kadetdolk i skede, alt guld (figur 9). Kong Frederik IV indstiftede ved kgl. resolution af 26. februar 1701 »Søe-Cadet-Compagniet«, nu Søværnets Officersskole. Initiativtageren til skolens oprettelse var General-Admiral-Lieutenant Ulrik Christian Gùlden-

løve, der i sit våben blandt andet førte to guld løver i rødt. Dolken har været båret af flådens kadetter siden 1822 og er et symbol for Kadetkorpset. På grundlag heraf er våbenet udformet.

Arkitekt *Claus Achton Friis* har tegnet våbnerne til Herluf Trolle, Peder Skram, Sjælland og de fire inspektionskuttere, medens arkitekt *A. Ø. Johnsen* har ansvaret for Henrik Gerners, Søværnets Officersskoles og Møens våbner.

Billedhuggeren *Sv. Lindhardt* har tegnet Fyllas våben, medens arkitekterne Achton Friis og Johnsen i fællesskab har udarbejdet våbnet til Marinestation Thorshavn.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Om nogen Brun-våbener

Av Hans Krag

FOR EN tid siden fikk jeg sendende en kopi av en gravering på et tinnfat, et våben med initialer og årstall, med forespørsel om hvem det kunde ha tilhørt.

Våbenet, som bare bestod av et skjold, kan beskrives som følger: delt, i 1. felt tre liljer under et skjoldhode, i 2. felt en rose med stilk og blader. Initialene var PB på dexter side av skjoldet, LNDW på sinister side, og årstallet, under, 1662 (figur 1).

Arrangementet gjorde det tydelig, at det dreiet sig om et alliancevåben. De først anførte initialer og lilje-feltet blev å henføre til mannen, feltet med rosen og den siste gruppe initialer til hustruen. Dette, sammen med årstallet, gjorde det til en forholdsvis enkel sak å bestemme hvem tinnfatets opprinnelige eiere hadde vært, nemlig oberstløytnant *Peter Brun* og 2. hustru *Lisbeth Nicolaidatter Worm*.

Bruns vita finnes i Olai Ovenstads «Militærbiografier» (Oslo 1949–50). Her skal bare nevnes, at han første gang dukker frem fra fortidens mørke i 1646, da han trer inn i den norske hær som kaptein ved Båhusiske nasj. inf.reg. og vollmester på Båhus. Han døde som kommandant på Kristiansands befestninger 1679. Hans 2. hustru var datter av *Nicolaus Worm*, som også blev kaptein ved Båhusiske nasj. inf.reg. i 1646. På dette tidspunkt må Brun altså være blitt kjent med sin 2. hustrus familie, og så gift med henne få år etter, da hans 1. hustru er død. Årstallet 1662 refererer følgelig ikke til tidspunktet for ekteskapets inngåelse.

Våbenet og initialene på tinnfatet har i flere henseender interesse. Jeg kjente fra før av oberstløytnant *Brun* segl, og hadde bestemt skjoldmerket som tre liljer under et skjoldhode (figur 2). Men da delingslinjen mellom feltet og skjoldhodet her er noget tykk, kunde det være tvil om den ikke skulde opfattes som en smal bjelke — en tvil som blev bestyrket av at flere av oberstløytnantens etterkommere førte tre liljer under en bjelke av varierende bredde (se således «Vaabensførende Slægter i Danmark» bind I, side 5). Når *Brun*-våbenet i «Stamtavle over Militairslægten *Brun*» av *Lars L. F. Brun* (Bergen 1887) også beskrives som «en bjelke med tre liljer», måtte dette imidlertid opfattes som mindre forpliktende, idet det viser sig at forfatteren på samme måte beskriver også det endrede våben, som førtes av nogen grener av familien, og som inneholder en sparre ledsaget av tre liljer.

1. Et alliancevåben på et tinnfat viser sig å tilhøre oberstløytnant *Peter Brun* og hans 2. hustru *Lisbeth Nicolaidatter Worm*. Årstallet må være for tinnfatets anskaffelse.

Jeg skal her ikke komme inn på hvordan Brun-våbenet i senere tid er blitt variert, dette også hvad gjelder hjemmerket, men nøie mig med å påpeke, at graveringen på tinnfatet hever over tvil, at det våben, som førtes av oberstløytnant Peter Brun, familiens stamfar og eldste kjente mann i Norge, viser tre liljer under et skjoldhode, ikke under en bjelke. At delingslinjen på tinnfatet er gravert dobbelt, skulde ikke gi anledning til nogen misforståelse.

At tinnfatet gir opplysning også om Lisbeth Worms våben, kan ha sin interesse, men faller utenfor rammen for denne redegjørelse.

I anførte stamtavle over familien Brun nevnes innledningsvis en Nicolaus Brun; det sies at han «omtales» som familiens stamfar og skal ha vært general og kommandant i Stralsund, men det tilføies at «man kan ei komme efter at der i Stralsund har været nogen Commandant af dette Navn». Denne tradisjon er da tydeligvis upålitelig. Det er sannsynlig at oberstløytnant Peter Bruns ukjente far har fått navnet Nicolaus efter hans svigerfar i 2. ekteskap Nicolaus Worm, altså at en forveksling av navnet har funnet sted.

I et forord til stamtavlen uttales: «At Familien Brun oprindelig er af fransk Herkomst synes rimeligt, da Navnet er vidt utbredt i Frankrig, og det af endel af Familien her endnu brugte Vaaben, en Bjelke med 3 Lilier, ogsaa bruges af enkelte ved Navn Brun der.» — I mig tilgjengelige kilder har jeg nok funnet franske våbenførende slekter av navnet Brun, men ingen med samme våben som oberstløytnanten. Tatt i betraktning at stamtavlens forfatter ikke har kjent dette, det eldste våben ført i slekten, men bare de senere, endrede, og han for

øvrig ikke gjør forskjell på sparre og bjelke, blir hans oppgave om at det samme våben er ført av enkelte av navnet Brun i Frankrike, av tvilsom verdi.

2. Oberstløytnant Peter Bruns våben, tre liljer under et skjoldhode, på hjelmen en arm svingende et sverd. Delingslinjen mellom feltet og skjoldhodet er i en senere tid blitt oppfattet som en bjelke. Seglet fra 1671.

Et forhold, som et av familiens nulevende medlemmer først er blitt oppmerksom på, er av større interesse, nemlig at oberstløytnant Peter Bruns våben i mangt minner om det, som føres av en skotsk og også til Danmark forgrenet slekt *Brown*. Dette våben er: i rødt tre gull liljer under et sølv skjoldhode med tre røde hjerter; på hjelmen en hånd holdende et sverd (se »Vaabenførende Slægter i Danmark« bind II, side 3). Ser vi bort fra at tinkturene i Peter Bruns våben ikke kjennes, skiller det sig fra slekten Browns bare ved at det ikke har hjerter i skjoldhodet, og at det på hjelmen, istedenfor en hånd holdende et sverd, har en arm svingende et sverd. Et spørsmål er det nu om hjertene i familien Browns våben er opprinnelige eller et av de mange bitegn, som i skotsk heraldikk er blitt anvendt for å betegne forskjellige grener av samme slekt. Forhåndenværende kilder tillater mig dessværre ikke å gi et svar på dette.

Et trekk ved inskripsjonen på tinnfatet kan her ha betydning. Vi ser Bruns initialer som PB, hustruen Lisbeths som LNDW; N og D står her selvfølgelig for Nicolai Datter, dette i overensstemmelse med norsk eller nordisk navneskikk. Spørsmålet er hvorfor Brun ikke også har benyttet fire initialer likesom hustruen, forbokstaven i sin fars navn med et tilføiet S for Sønn, eller hvorfor hustruen har fulgt nordisk navneskikk, og mannen ikke, i en og samme inskripsjon? Den rimeligste forklaring er, at denne navneskikk var fremmed for mannen, og at han ikke vilde følge den for sin person, men fant det helt på sin plass at hustruen fulgte den, fordi den var eiendommelig for hennes nasjon.

Som nevnt, trådte Peter Brun inn i den norske hær som kompanichef og vollmester i 1646. Dette forutsetter at han da hadde militær erfaring. Han må tidligere ha gjort krigstjeneste, og da utenlands. Men ifølge Ovenstad var hans første hustru også norsk; hennes døpenavn vites ikke visst, men hun var en datter av fogden Lars eller Lauritz Gram i Gudbrandsdalen. Og Bruns eldste sønn i dette ekteskap (av Ovenstad feilaktig oppgitt som av 2. ekteskap), *Jens*, var født 1636. Brun må altså i lengere eller kortere tid ha

opholdt sig i Norge lenge før han vites ansatt i den norske hær. Det hele blir nok så gåtefullt.

En grunn til at skjoldhodet i Peter Bruns våben av flere eller færre av hans sønner blir erstattet med en bjelke, kan være at skjoldhodet var en sjeldent forekommende, en praktisk talt ukjent figur i norsk heraldikk.

Jeg skal tilføie nogen ord om det våben, som førtes av en av Peter Bruns sønner, siden det er det første som ved skravering gir opplysning om tinkturer. Skjoldet er gull, bjelken grønn, liljene derunder såvidt skjønnes også grønne (figur 3). Men siden bjelken er ny i våbenet, kan tinkturene kanskje også være nye. Det er umulig å si noget bestemt.

Eieren av dette våben, generalmajor *Hans Jacob Brun*, var som major og senere oberstløytnant kommandant på Fredriksten festning 1709–1717. Fra denne tid fortelles følgende historie, hvor Bruns våben også kommer inn.

Da Karl XII sommeren 1716 beleiret Fredriksten og var rykket inn i Fredrikshald, hadde Maria Colbjørnsdatter, som forestod sin bror Peder Colbjørnsens hus og med en liten gutt var alene hjemme, sett kongen i et åpent vindu like overfor, og tillatt sig å åpne sitt vindu og be ham om beskyttelse mot molest av de svenske krigsfolk. Kongen beordret da straks avgitt en vakt til hennes hus og bad henne så om noget å drikke for å slukke tørsten. Hun rakte dette ut av vinduet i et stort sølvbeger; det blev bragt til kongen, som drakk på hennes sundhet med de ord: «Der ser hun Mamsel, jeg tror henne vell!» Kongen spurte videre om kommandanten alltid «bullrar» så med kanonene på festningen? Hun svarte: «Ikke oftere enn når fremmede er i byen». Og likeledes spurte han hvad slags landsmann kom-

3. Generalmajor Hans Jacob Bruns våben, i gull en grønn bjelke over tre grønne(?) liljer, skjoldet kronet. Seglet fra 1731.

mandanten var, siden han førte tre franske liljer i sitt våben.

4. Sorenskriver Hans Bruns våben, en opvoksende firbladet rose med stengel og blader, på hjelmen tre likedanne roser. Seglet fra 1660.

C. O. Munthe, som forteller om dette i sin «Frederikshalds og Frederikstens Historie indtil 1720» (Kria. 1906, – side 585), gir i en fotnote en beskrivelse av Bruns våben, og tilføier: «Dette Kongens Spørgsmaal, der kunde antyde, at han havde modtaget Skrivelse fra Kommandanten, skulde efter Andreas Colbjørnsens Sigende have givet «Anledning til adskillig Raisonnements». Dette er dog neppe rimeligt, og ihvertfald var det høist ubetimeligt, da Kommandanten vistnok oftere maa have vekslet Breve med Svenskerne angaaende Fangeudvekslinger m.v. Desuden tør vel enkelte Breve fra ham være opsnappede av Fienden.»

At kong Karl skulde ha vært i tvil om hvad slags landsmann Brun var og ha kalt liljene i hans våben for franske, og kanskje ha tenkt sig at han var fransk, kan i første øieblikk lyde mindre trolig. Å kalle enhver heraldisk lilje for en «fransk lilje», er en populær misforståelse idag, men var det neppe dengang; enda mindre skulde man vente at kong Karl vilde dele den. Men allikevel, liljenes antall og plasing i Bruns skjold kunde lede tankene hen på Frankrike, hvor både

landskaper, byer og personer som et kongelig nådestegn har fått tildelt retten til på en eller annen måte å føre kongevåbenets tre liljer (sml. Hans Konows artikkel «Hannibal Sehesteds våben» i HT hefte 1). Liljene i Bruns segl er dessuten av den franske eller klassiske type, som skiller sig fra den da vanlige tysk-nordiske ved at det nedre parti er mindre utviklet. Endelig er det, som før omtalt, å ta i betraktning at navnet Brun (også le Brun, Lebrun) er et fransk navn like fullt som et nordisk. At Bruns liljer kunde kalles franske og spørsmålet om hans nasjonalitet bli reist, er altså ikke urimelig, og skulle ikke gi anledning til å trekke den anførte tradisjon i tvil.

Problemene er ikke uttømt med dette.

I tiden fra 1650 til 1686 levet en *Hans Brun* som sorenskriver i Nedre Telemarken; han vites ikke på nogen måte å være beslektet med sin formodentlig litt eldre samtidige oberstløytnant Peter Brun. Hans Bruns våben-segl fra 1660 viser i skjoldet en firbladet rose med stengel og blader, efter hvad det synes, opvoksende av «en jord», og på hjelmen tre likedanne roser (figur 4). Vi kan se bort fra at skjoldet i dette våben viser endel likhet med det skjold, som førtes av

5. Sorenskriver Hans Bruns endrede våben, tre liljer, på hjelmen en sekstakket stjerne. Seglet fra 1686. – Samtlige gjengitte segl er noget forstørret.

oberstløytnant Peter Bruns hustru Lisbeth Worm, idet en rose ikke er et så særpreget merke. Hvad som derimot har interesse, er at sorenskriver Brun på et visst tidspunkt endrer sitt våben til i skjoldet å føre tre liljer, på hjelmen en stjerne, dette ifølge hans segl av 1686 (se figur 5).

Navnefelleskapet tatt i betraktning, blir likheten mellem oberstløytnantens og sorenskriverens våben da påfallende. Videre må vi være opmerksomme på, at oberstløytnantens eldste sønn, daværende kaptein *Jens Brun*, i 1662 blev chef for Nedre Telemarkens kompani af Vesterlenske nasj. inf.regnt., ved hvilket han i 1675 blev major og i 1678 oberstløytnant. Som Nedre Te-

lemarkens militære chef kan han ikke ha undgått å møte distriktets dommer både i embeds medfør og leilighetsvis i selskabelig omgang. Sorenskriver Hans Brun har altså kjent oberstløytnant Jens Brun, og det er innenfor tidsrummet av dette bekjentskap, at førstnevntes våbenendring finner sted. Dette kan gi anledning til adskillig fundering.

Når jeg her har trukket frem disse heraldisk-genealogiske problemer, er det fordi de er av den art, at deres løsning kan bero på forskjellige forskeres leilighetsfunn. Derfor har jeg villet presisere spørsmålene og gjøre dem kjent.

Generalen og hans frue

«Generalen og hans frue vare fornemme folk; de havde to våbener på deres vogn; eet for hver af dem; fruen havde det på hvert sit stykke tøj, ude og inde, på sin natkappe og sin natsæk; hendes, det ene, var et kostbart våben, kjøbt af hendes fader for blanke dalere, for han var ikke født med det, hun heller ikke, hun var kommen for tidlig, syv år før våbenet; det kunne de fleste folk huske, men ikke familien. Generalens våben var gammelt og stort; det kunne nok knage i en at bære dette, end sige bære to våbenmærker, og

det knagede i generalinden, når hun strunk og stadselig kjørte til hofbal».

Hans Christian Andersen i eventyret «Portnerens søn» 1866.

S.T.A.

Heraldiske brevmærker

Gummierede brevmærker med sydslesvigske våbener i farver, format 35 × 50 mm. sælges af Grænseforeningen Slesvigske Samfund, Markmandsgade 8, København S, giro 45 43. Prisen er Dkr. 3,75 pr. ark, og hvert ark består af 15 mærker.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Fund og funderinger

Et 1300-tals signet fundet i Skåne

Spørgsmål:

Vedlagt sender jeg Dem aftryk af et signet, som blev fundet i jorden våren 1953 nord for Löddeborg (gård) – sydvest for Löddeköpinge, mellem Lund og Landskrona – ca. 900 m nord for, mod Hofterup kirke. Ved plantning af gammel ager. Nu fyrreskov. Ikke dybere end 15 cm, det blev pløjet op. Der har muligvis været en vej. Området er et flyvesandsområde, hvorfor vejen omlægges ofte.

Kan De sige noget om, hvor gammelt signetet er, eller hvem det har tilhørt?

M.R.

Svar:

Signeten har tilhørt Petrus, *rector ecclesie* i Hortaetorp (nuvarande Hofterup i Harjagers härad). Fyndplatsen, Löddeborg, ligger alldeles i närheten. Denne Petrus satte sitt sigill under en handling år 1343, enligt en teckning i Langebeks sigillsamling i Riksarkivet i Stockholm (nämnd i »Danske gejstlige sigiller» 1886, side 9), och jag undrar om det inte är just denna sigillstamp som har hittats. Sköldformen stämmer helt i tiden, och skölden är delad, med 7-uddiga stjärnor.

Samma vapen för även kanniken i Lund Laurens Aagesön åren 1416 och 1421, omnämnd i samma verk. Denne sistnämnde är säkerligen identisk med Laurids Aagesön av släkten *Qvitzow*. Jag misstänkte från början att sigillet tillhört någon medlem av denna släkt, men någon Petrus kan jag ej finna i Danmarks Adels Arbogs genealogi över släkten. Detta hindrar dock ej att det funnits en med detta förmån. *Qvitzow*-vapnet har normalt 6-uddiga stjärnor; 7-talet kan vara en brisyr. Att vederbörande tillhörde det andligaståndet framgår också klart av korsstaven bak skölden.

Aftryk af sigillet fra Löddeborg, ca. 1½ gang forstørret. Indskrift: »S[IGILLUM] PETRI SACERDOTIS... Peter præsts segl».

Släkten *Qvitzow* är känd i Prignitz sedan 1261, men medlemmar uppträder på danskt område redan före mitten av 1300-talet. Detta sigill skulle i så fall vara tidigaste belägget. Vapnet var i släktens hemtrakt en av silver och rött *stychad* sköld med två sexuddiga stjärnor av motsatta tinkturer och hjälmprydningen en räv mellan två träd. Släktens danska gren förde skölden *delad* och som hjälmprydning två vesselhorn.

Jan Raneke.

Tordenskiöld

Da jeg skrev min artikel om et hidtil ukendt Tordenskiöldsegel (HT nr. 10 p. 432, 1964), havde jeg kun kendskab til to aftryk af dette segl stammende fra breve dateret henholdsvis 8/2 og 16/3 1712. Aftrykkene var ikke særlig skarpe, og det var vanskeligt at se, hvad de forskellige figurer egentlig forestillede. Af det ma-

teriale, som jeg dengang havde kendskab til, fremgik det, at Tordenskiold eller Peter Wessel, som han hed på dette tidspunkt, havde skiftet segl inden for tiden 16/3 1712–9/2 1713. Af begivenheder i dette tidsrum, i forbindelse med hvilke han muligvis kunne have foretaget en seglskiftning, nævnedes jeg i artiklen hans overtagelse af kommandoen over fregatten *Løvendals Gallei* 2/5 1712, og udnævnelsen til »Capitain-Lieutenant» 14/10 s. å.

I tidsskriftet *Danske Samlinger* 1. række bind 2 fra 1871 er på siderne 306–27 gengivet 15 breve fra Peter Wessel. Siden da har originalerne til disse været upåagtet. Den almindelige antagelse inden for Tordenskioldforskningen har været, at disse originaler var gået tabt. I kildeudgaven af Tordenskiolds breve gengives brevene som afskrifter efter *Danske Samlinger*. Det er imidlertid lykkedes mig at finde disse originaler i en mappe i det danske Rigsarkiv. Den nøjagtige henvisning er: »XVI. Embeds- og Kommissionsarkiver, 17. Diverse Embedsarkiver, Søetaten, Over og Underordnede Bestillingsmands Arkiver, Peter Tordenskiolds Arkiv 1711–1712». I alt 7 af de 16 Tordenskioldbreve, der lå i mappen, bar aftryk af det hidtil ukendte segl. Med dette materiale i hænde vil man nå et lille skridt videre i forsøget på at klargøre dette segls historie.

Det fremgår således, at Tordenskiold allerede har benyttet seglet 23/9 1711. Den 15. i samme måned havde han overtaget kommandoen — sin første selvstændige — over snauen *Ormen*. Endvidere mindsker det nyfundne materiale det tidsinterval, hvori seglskiftningen er sket, til de tre måneder mellem 17/6 og 17/9 1712. Dette betyder, at ingen af de af mig formodede begivenheder kan være

årsag til seglskiftningen. Hvad der da kan have været årsag hertil er vanskeligt at udfinde. Inden for det ovennævnte tidsinterval opholdt Tordenskiold sig 28/7–10/8 i Christiania og 13–19/9 i København.

Spørgsmålet om, hvorfor Tordenskiold skiftede segl, er således ikke løst. Ej heller spørgsmålet om, hvorvidt han selv havde ladet fremstille sit første segl, eller om dette var et, som han havde overtaget fra en anden. Tordenskiolds tipodefader hed også Peter Wessel (PW). Der kunne således være tale om et arvestykke; nogle af de nyfundne aftryk viser imidlertid, at signetet må have været ret nyt, da det blev benyttet i 1711–12.

Aftrykkene, der nu er kommet til mit kendskab, har rent heraldisk yderligere afsløret et par detaljer. Jeg hælder nu stærkt til den anskuelse, at de tre dyr i skjoldet (se fig. 3 til min artikel) er hunde eller ulve. Hjelmfiguren er det samme hovede, som er på de tre hunde (?) i skjoldet. Den buede streg, der får tanken ledt hen på et horn, har intet med hjelmfiguren at gøre. Hjelmfiguren er, såvidt jeg kan se, et hundehovede med to »spidsede» ører. Ovenover hjelmfiguren er i dexter side anbragt en halvmåne med en svag antydning af et ansigt i månebilledets konvekse del og en stjerne (det traditionelle månesymbol!). Øverst i seglets midte er solen med sine stråler anbragt. Den sinister figur er den vanskeligste at tyde. På et par af de bevarede aftryk minder den stærkt om en komet, men på andre aftryk minder stregerne, som forbinder solen og denne figur, om en flitsbue og forstyrrer denne antagelse. På det tydeligste aftryk synes figuren at forestille det traditionelle symbol for stjernebilledet Skytten (sic!).

Hans Christian Bjerg

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Heraldica Varia

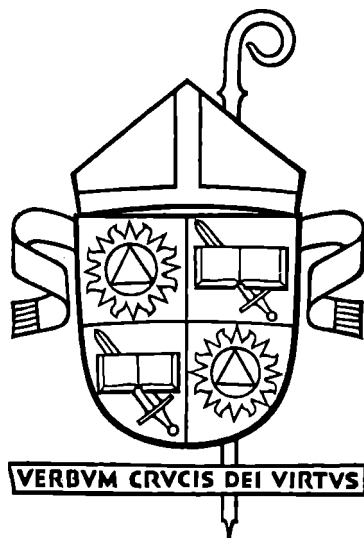
Nytt ämbetsvapen för biskop Giertz

I samband med biskopen i Göteborgs stift tjt. eo. hovpredikanten m.m. *Bo Harald Giertz'* 60-årsdag den 31 aug. 1965 offentliggjordes dennes nya ämbetsvapen, tecknat och delvis utarbetat av vår medlem *Bengt Olof Kälde*.

Det är en sedan 1200-talet känd tradition inom den västerländska kristenheten, att heraldiska vapen brukas för biskopsämbeten och domkyrkor (det tidigaste svenska är Uppsala domkyrkas från 1301), vilken hållits vid makt i synnerhet inom de romersk-katolska och anglikanska kyrkorna. Bruket av kvadrerade ämbetsvapen synes dock hava upphört i Sverige efter reformationen; däremot använde ärkebiskopar och biskopar i synnerhet under stormaktstiden sigill med heraldiska motiv och sedan 1818 hava samtliga ärkebiskopar (med undantag för J. A. Ekman, † 1913, och tills vidare G. A. E. Hultgren — jfr HT nr 9 s. 382) fört vapen i egenskap av ledamöter i andliga ståndet av Kungl. Serafimerorden. Biskop Giertz' vapen är emellertid ett av de första moderna biskopsvapen, som fullständigt anknyter till den medeltida traditionen med en kvadrerad sköld, vari stiftsvapnet står i första och fjärde fältet och släktvapnet (eller personliga d:o) i andra och tredje (jfr HT nr 8 s. 365). I avsaknad av egentligt släktvapen hade nämligen ärkebiskoparna Söderbloms, Eidems och Brilioths serafimervapen med olika andra och tredje fält blott skenbart anknutit till denna (jfr A. Berghman, *Borgerlig vapenrulla*, 1950, s. 21; *Göteborgs-Posten* 9/11 1959, s. 13).

Biskop Giertz' fullständiga vapen består av en sköld, timbrerad med mitra och kräkla, vartill kommer ett personligt valspråk. Vapnet för Göteborgs biskopsämbete och stift utarbetades av Riksarkivets heraldiska sektion den 1 nov 1963 med den moderna kräkulan från 1955 så-

som förebild och med följande beskrivning: »I blått fält strålkranzen av en sol, i vilken ett liksidigt triangulärt fält (Gudsöga) inskrivits, båda av guld» (C. H. Martling m. fl., Till Bo Giertz 31 augusti

1965, Uppsala 1965, s. IV). Det ingår i den serie stiftsvapen för de 13 svenska stifteten, som faststälts under senare år (*Göteborgs-Posten* 14/10 1965, s. 23).

Biskopens personliga eller släktvapen har utarbetats av B. O. Kälde och beskrives sålunda: »I rött fält en uppslagen bok av silver med snitt av guld överlagd ett balkvis ställt svärd av silver med fäste av guld» (a.a., s. IV). Sköldemärket syftar dels på Giertz som en stridbar försvarare av Guds och Bibelns Ord, dels på germanernas apostel Bonifatius, ärkebiskop av Mainz, som vid sin martyrdöd år 755 höll evangelieboken över sitt huvud. St Bonifatii döds- och minnesdag är den 5 juni, som i den nya svenska almanackan bär namnet Bo. Valspråket »Verbum crucis Dei virtus» (Talet om korsat är en Guds kraft) är hämtat från 1. Kor. 1:18.

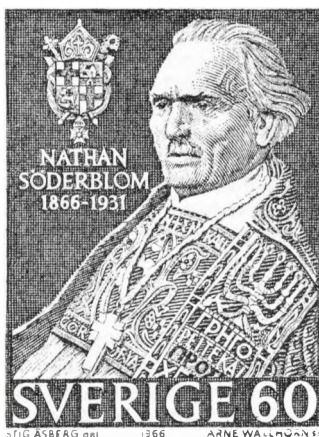
Släkten Giertz antages leda sitt ursprung från Tyskland, men dess äldste kände stamfader är guldsmeden i Lund Peter Giertz, † 1710 (Svenska släktkalendern 1938, s. 329). Något vapen är ej tidigare känt inom släkten, om man bortser från det biskopens fader, professorn med. d:r Knut Harald Giertz (1876–1950) förde som frimurare. I likhet med de flesta frimuraryapen var emellertid detta genom sitt motivval — styckad av silver, vari en röd ros, och svart, vari en döds-skalle av silver, och däröver en med en femuddig stjärna av silver belagd svart ginstam; valspråk: »Excelsior» ([John M. Pålman], *Frimurare Vapen, IX. Frimurareprovinsen, Fjärde serien, Svenska Stora Landslogen, 6. h., Stockholm 1933–35, s. 22*) — att anse såsom personligt, varför biskopen i stället för att omarbeta detta valt ett helt nytt vapen.

L.P.-n.

Sköldemålare

Konstnären *David Friefeldt* utställde sistlidna november under två veckor oljemålningar och teckningar i Galleri Snickarbacken 2 i Stockholm. Till denna utställning hade han fogat en avdelning heraldik. Den bestod av fotografier av de serafimervapenplåtar, som han alltsedan 1914, då Adam Lewenhaupt var riksheraldiker, utfört till Kungl. Maj:ts Orden. Den sista av honom färdigställda vapenplåt, som upphängts i Riddarholmskyrkan, är den för framlidne hertigen av Södermanland, prins Wilhelm. Det var sålunda ett livsverk, omspannande mer än ett halvt sekel, som man fick tillfälle att bese. Kollektionen omfattade 150 nummer och bar i lika mån vittne om konstnärens flit och hans förtrogenhet med uppgiften. Läger man härtill att han restaurerat flera äldre serafimervapenplåtar samt att han anlitats som sköldemålare i förekommande fall av Riddarhuset och i stor utsträckning av Svenska Frimurareorden, framstår omfattningen av hans heraldiska insatser än tydligare.

G. Sch.

Frimärke

Ett nytt frimärke med ett stycke personheraldik insatt i bakgrunden till ett porträtt och tecknat av en konstnär med officiell anknytning till modern heraldik utgavs av det svenska postverket den 15 januari 1966. Anledning var 100-årsdagen av ärkebiskop Nathan Söderbloms födelse. Porträttet visar ärkebiskopen i ornat; vapnet är hans serafimervapen, den kvadrerade skölden med biskopsämbetets traditionella kors och Söderbloms personliga bilder Trönö kyrka och S:t Göran och draken (se närmare härom B. O. Kälde: *Series archiepiscoporum upsaliensis*, HT 9 sid. 382). Konstnär är Stig Åsberg (f. 1909), framstående grafiker och sedan hösten 1963 suppleant i Statens heraldiska nämnd.

H. S.-r.

Nationalfugle

När man talar om »nationalsymboler», mener man i reglen rigsvåbenet og statsflaget, herunder våbenfigurer og flagets farvekombination som løse komponenter. Men der er andre nationale symboler, flere end man normalt gør sig klart.

Der er f. eks. visse attributter: specielle kroneformer, Wilhelm Tells armbrøst,

Portugals armillarsfære. Der er ordens-tegn og militære kendingsmærker. Bogstav- eller farvekombinationer: Frankrigs RF og Tysklands sort-hvidt. Visse kvalitetsmærkninger: det danske lur-mærke. Blomster: de Britiske Øers rose, tidsel, trekløver og påskelilje (eller porre). Kunst- eller bygningsværker: Roms ulvinde, Eiffeltårnet, Frihedsgudinden. Dyr: den gal-liske hane, den russiske bjørn. Mytiske personifikationer: Mariann, Germania, John Bull, Uncle Sam. Og sikkert mange andre slags. Men grænsen kan være svær at drage: Hvad er nationalsymbolisk, og hvad ikke?

På et enkelt område har man i de se-neste år søgt at bringe system i tingene, således at man kan svare klart på dette spørgsmål, og dette område er *fuglene*. På en kongres i Tokio 1960 opfordrede den Internationale Komité for Fuglefredning (CIPO) alle lande til at kåre sig en *nationalfugl*. Godt en snes stater har hidtil fulgt opfordringen, de fleste vistnok især gennem deres ornitologiske selskaber, evt. i forbindelse med meningsmålinger via presse, radio og television (således i Norge, Sverige, Storbritannien og Venezuela). Resultaterne er imidlertid officielle, til-trådt af pågældende lands undervisnings-ministerium (f. eks. Danmark) eller sam-lede regering (f. eks. Sydafrika), således at der i hvert tilfælde virkelig er tale om en »nationalfugl«, svarende til national-sang, nationalflag m. m. I nogle af lan-dene er nationalfuglen blevet totalfredet.

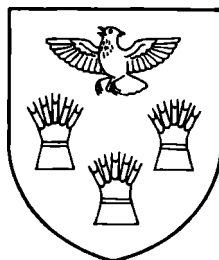
Den fugl som kåres kan være det på-gældende lands almindeligste fugl (som Danmarks Sanglærke), eller det kan være en fugl der ikke lever andre steder. Fug-len kan vælges for sin sjældenheds eller skønheds skyld (Østrigs Sølvhejre, f. eks.), eller fordi den står nationens hjerte nær og spiller en rolle i legende, folkløse, kunst og digtning. Det er f. eks. i udpræget grad tilfældet med Storbritanniens Rød-hals, *Robin Redbreast*, som under lands-omfattende interesse blev kåret med over-vældende flertal blandt de foreslåede kan-didater.

Flere af de valgte fugle var »nationale« i forvejen, et par endda regulært heral-

diske, således de Forenede Staters Hav-ørn, som har været Staternes våbendyr si-den 1782, og Islands Jagtfalk, som sad i landets våben 1903-19 og har givet navn til den islandske Falkeorden. En påfugl set forfra med halen slået ud blev anvendt som våbendyr af den sidste konge af Bur-ma og har, siden landet i 1947 blev en selvstændig republik, siddet i præsiden-tens flag.

Også fuglens dimensioner kan spille ind: Luxembourg kårede sig Fuglekong-en, fordi den er Europas mindste fugl. — Her følger den komplette liste (pr. september 1965):

- Belgien: Tårnfalk, *Falco tinnunculus*.
- Burma: Grøn Påfugl, *Pavo muticus spicifer*.
- Ceylon: Ceylonsk Junglehøne, *Gallus lafayettii*.
- Danmark: Sanglærke, *Alauda arvensis*.
- Estiske Sovjetrepublik: Landsvale, *Hirundo rustica*.
- Finland: Har hidtil ikke kåret nogen nationalfugl.
- Forenede Stater: Hvidhovedet Havørn, *Haliaetus leucocephalus*.
- Guatemala: Quetzal, *Pharomachus mocino*.
- Hawaii: Hawaigås, *Nesochen sandwi-censis*.
- Indien: Indisk Påfugl, *Pavo cristatus*.

Danmarks nationalfugl har for længst gjort sin entré i den egentlige heraldik: Lærke, Lerche, Lercke. Et nyere eksempel er det våben som konsejlspræsident J. C. Christensen tog sig, da han i 1905 modtog Storkorset af Dannebrog: i blåt felt en sanglærke over tre kornneg, alt sølv. Tegning af Claus Bering.

Island: Jagtfalk, *Falco rusticolus*.

Japan: Japansk Fasan, *Phasianus colchicus versicolor*.

Korea: Koreansk Husskade, *Pica pica japonica*.

Luxembourg: Fuglekonge, *Regulus regulus*.

Malta: Blådressel, *Monticola solitarius*.

Nederland: Skestork, *Plataea leucorodia*.

Nord Irland: Strandskade, *Haematopus ostralegus*. Dette er den samme som Tjaldur, der i forvejen, om end uofficielt, er Færøernes nationale fugl.

Norge: Fossekal, på dansk Vandstær, *Cinclus cinclus*. Ved den afstemning som Kringkastningen foretog, indkom over 5000 skriftlige tilkendegivelser med ialt 62 forskellige foreslåede fugle. Men *Cinclus cinclus* var overlegent nummer ét.

Storbritannien: Rødhals, *Erithacus rubecula*.

Sverige: Koltrast, på dansk Solsort, *Turdus merula*. To afstemninger, én foretaget af »Dagens Nyheter», en anden af landets ornitologer, gav samme resultat. Afstemningerne skete i april, hvor *Turdus merulas* skønne, smeltende sang høres overalt i haver og ved huse, varslende vårens komme.

Sydafrika: Stanleytrane, *Anthropoides paradisea*.

Tyskland: Hvid Stork, *Ciconia ciconia*.

Venezuela: Almindelig Trupial, *Icterus icterus*.

Østrig: Sølvhejre, *Egretta alba*. Østrig havde tidligere kåret sig Landsvalen, men denne overgik til den Estiske Sovjetrepublik.

S.T.A.

Internationalt Akademi for Heraldik

I 1949 stiftede en kreds af fransktalende heraldikere *Académie Internationale d'Héraldique* med det formål at skabe et centrum for heraldiske studier, i Frankrig såvel som andetsteds, og gøre resultaterne af sådanne studier tilgængelige for et videre publikum. Akademiets hjemsted var

Paris, og medlemstallet fastsattes til 50 + »associerede» medlemmer. I 1965 ændredes statutterne; hjemstedet blev Schweiz, og medlemstallet udvidedes til 75.

Akademiets første præsident var en belgier, baron G. Stalins, kendt bl. a. som forfatter til den 6-sprogede heraldiske ordbog *Vocabulaire-Atlas héraldique en six langues* (fransk, engelsk, tysk, spansk, italiensk, hollandsk), 1952. Han efterfulgtes efter sin død af den fremragende franske kender af middelalderlig heraldik Paul Adam-Even, eller Paul Adam som han også kaldte sig (se HT nr. 11 p. 28, 1965). Efter dennes død i juli 1964 blev schweizeren Léon Jéquier — som sammen med Paul Adam bl. a. har udgivet *Un armorial français du XIIIe siècle, l'Armorial Wijnbergen*, 1951-54 — valgt til præsident.

Det lader sig ikke påstå, at Akademiet har gjort sig bemærket ved nogen hektisk aktivitet, i alle fald ikke udadtil. De »udstillinger, tidsskrifter, rundskrivelser, samt videnskabelige og kunstneriske publikationer» det taler om i sin formålsparagraf, har ikke været mange. Akademiets organ er det schweiziske *Archivum Heraldicum* (oplag ca. 900) og her publiceres den afhandling som hvert nyt akademi-medlem bør levere.

Akademiets medlemmer, som i øjeblikket repræsenterer o. 33 forskellige lande, består hovedsagelig af personer der har ydet en indsats som heraldiske forskere og skribenter, beklæder officielle heraldiske poster i deres hjemland, eller spiller en rolle inden for dettes heraldiske forningsliv. Den første skandinav som blev medlem, allerede kort efter Akademiets stiftelse, var Gustaf von Numers i Finland. Senere indvalgte Hans Krag i Norge, Arvid Berghman i Sverige og Paul Warming i Danmark, i 1964 yderligere C. G. U. Scheffer og Adam Heymowski, begge Sverige, og i 1965 Jørgen Mathiesen, Norge, og Sven Tito Achen, Danmark. Endelig bør det nævnes, at den Apostoliske Delegat i Skandinavien, ærkebiskop Bruno Heim, er medlem af Akademiets styrelse.

S.T.A.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerseilt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.